

liyyətin bilavasitə uşaqların, şagirdlərin mənafeyi ətrafında birləşdirilməsi, təhsildə şagirdin bərabərhüquqlu subyekt, habelə şəxsiyyət kimi qəbul olunması, «müəllim-şagird», «məktəb-ailə» münasibətlərinin pedaqoji əməkdaşlığa çevrilməsi, təlim prosesinin şagirdlərin meyl və maraqları nəzərə alınmaqla diferensiasiya prinsipi əsasında qurulması və s. bu kimi sahələrdə də həyata keçirilmiş bir sıra məqsədyönlü tədbirlər keyfiyyətin yüksəldilməsi baxımından atılan son dərəcə vacib addımlardan hesab olunur.

Möhtərəm cənab Prezident İlham Əliyevin pedaqoji ictimaiyyətin, təhsil prosesinin bütün iştirakçılarının sevincinə və minnətdarlıq hissinə səbəb olan bir-birinin ardınca imzaladığı bir neçə digər sərəncamlarını da xatırlatmağı lazım bilirəm. Aspirantların, ali, orta ixtisas və peşə məktəbləri və liseylərin tələblərinə və şagirdlərin verilən təqaüdlərin (85 min nəfər gənc əhatə olunur) artırılması ilə əlaqədar may 2004-cü il tarixli, alimlik dərəcələrinə görə vəzifə maaşlarına əlavələrin (800 nəfərdən çox elmlər doktoru, 5200 nəfər elmlər namizədi əhatə olunur) 5 dəfə artırılması ilə bağlı iyul 2004-cü il tarixli, minimum aylıq əmək haqqının 60 min manatdan 100 min manata qaldırılması (dövlət büdcəsindən maliyyələşən müəssisələrdə çalışan 105 minə yaxın köməkçi və digər kateqoriyalardan olan təhsil işçilərinə əhatə edir) ilə bağlı iyul 2004-cü il tarixli Prezident Sərəncamları təhsil sektoru işçilərinin sosial müdafiəsinə dövlət başçımızın diqqət və qayğısının təzahürüdür. Bu ilin qəbul imtahanlarında ən yüksək bal toplayaraq ali məktəblərə daxil olmuş 100 nəfər tələbəyə (hər birinə 500 min manat həcmində) Prezident təqaüdünün verilməsi, müəllim günü münasibətilə 89 nəfər ümumtəhsil məktəbi müəlliminin «Əməkdar müəllim» fəxri adına layiq görülməsi də ölkə başçımızın sistem iştirakçılarna göstərdiyi böyük etimaddan və hörmətdən xəbər verir. «Azərbaycan Respublikasında «Bilik günü»nün təsis edilməsi və təhsil müəssisələrində iş rejiminin tənzimlənməsi haqqında» avqust 2004-cü il tarixli Prezident Fərmanı da birmənalı şəkildə hamımızın sevincinə səbəb olmuşdur.

Yekunda, bütün pedaqoji ictimaiyyət adından tam məsuliyyətlə demək istədim ki, möhtərəm cənab İlham Əliyevin ölkə Prezidenti seçildiyi bir il, həyatımızın bütün sahələri kimi, təhsil sistemi üçün də uğurlu il olmuşdur. Zati-Alilərinə, ölkənin təhsil naziri kimi, bir daha əmin etmək istədim ki, növbəti illərdə də bütün təhsil sistemi ulu öndərimiz Heydər Əliyev siyasətin layiqli davamçısı olan ölkə başçımızı daim dəstəkləyəcək, Azərbaycanımızın sürətli inkişafına yönəlmiş məqsədyönlü fəaliyyətində ona sabiq köməkçi olacaqdır.

Avropada ali təhsil sisteminin inkişaf tendensiyaları. Boloniya prosesi və Azərbaycan konteksti Rəhim Ağamalıyev, İlham Pirməmmədov

Məlumdur ki, təhsil sistemi açıq sistemlər blokuna daxildir. Bütün dünyaya öz müstəqilliyini bəyan etmiş Azərbaycan Respublikası tamamilə yeni iqtisadi münasibətlər kursunu götürərək öz təhsil sisteminin inkişaf prioritetlərini dünyada, o cümlədən də Avropa məkanında gedən proseslərə integrasiya olunmaqla müəyyənləşdirir, həyata keçirilən islahatların əsas xəttini məhz elə bu prinsip təşkil edir. Həmişə olduğu kimi, bu dəfə də pedaqoji ictimaiyyəti məlumatlandırmaq, ayrı-ayrı ölkələrin təhsil sistemlərində gedən prosesləri şərh etmək, konkret yanaşmalarla bu və ya digər modelləri diqqətlə öyrənərək onların analitik açıqlantılarını vermək məqsədilə iqtisad elmləri doktoru, nazirliyin kadrlar şöbəsinin müdiri Rəhim Ağamalıyevin və icra aparatının rəhbəri İlham Pirməmmədovun redaksiyamıza təqdim etdikləri materialı oxucuların nəzərinə çatdırırıq. Bildiririk ki, təhsilin idarə olunması problemlərlə 15 ilə yaxın elmi-tədqiqat işləri apararıq, bu sahədə 100-dən artıq elmi məqalə və əsərlərin müəllifi olan Rəhim müəllimin dünyamızın 40-dan artıq ölkəsinin təhsil sistemlərini öyrənmiş, İlham müəllim isə xarici ölkələrdə gedən təhsil proseslərini, eləcə də tətbiq olunan model və mexanizmləri əsaslandırılmış şərhlərini vermişdir. Təhsil sahəsi üzrə adları çəkilən müəssisələr Boloniya prosesi barədə geniş açıqlamaları bütün pedaqoji ictimaiyyətin nəzər-diqqətinə çatdırmaqla, faktiki olaraq, Azərbaycan təhsil sisteminin 2010-cu ilədək Avropa məkanına inteqrasiya baxımından inkişaf perspektivlərinin prioritetləri haqqında konkret strateji təhlillər aparmışlar.

Redaksiyadan

Beş ildən artıq müddətdir ki, Avropa təhsil birliyi «Boloniya prosesi» deyilən bir şüar altında yaşayır. Boloniya prosesinin əsl mahiyyəti perspektiv illərdə Avropa ali təhsil zonası adlanan və fundamental fəaliyyət prinsiplərinin eyniliyinə əsaslanan ümumavropa ali təhsil sisteminin formalaşdırılmasından ibarətdir. Bu prosesin tam qavranılması və onun mahiyyətinin dəqiq qəbul edilməsi üçün ilk növbədə

* Rəsmi sənədləşmələrdə istifadə edilən bu termin «area» kimi səsləndirilir ki, onun da mənası «sahə», «məkan», «areal», «rayon», «vilayət» və s. kimi sözlərlə izah oluna bilər. Prosesin tam təsviri baxımından, biz, bu fikri «Şengen zonası» mənasından istifadə etməklə «zona» kimi işlədirik.

Hadisələrin xronologiyasına nəzər salaq. Bələliklə, Boloniya prosesinin ötən illərdə reallaşdırılması və konkret idcayların addım-addım həyata keçirilməsi üçün Avropa məkanında təhsil sahəsi üzrə ən yüksək səviyyəli görüşlərin, keçirilən beynəlxalq miqyaslı konfrans və seminarların ümumi-ləşdirilmiş siyahısı aşağıdakı kimidir:

25 may 1998-ci il Parij, Fransa. Böyük Britaniya, Almaniya, İtaliya və Fransa təhsil nazirlərinin birgə qəbul etdikləri Sorbona Deklorasiyası (bu Deklorasiyanın mahiyyəti materialın növbəti bölməsində açıqlanacaqdır).

Mart 1999-cu il Veymar, Almaniya. Avropa Şurası baş direktorları və Avropa ölkələri Rektorlar Şurası rəhbərliyinin ali təhsildə akkreditasiya və qiymətləndirmə problemləri ətrafında apardıqları müzakirə.

May 1999-cu il Kopenhagen, Danimarka. Avropa İttifaqına daxil olan ölkələrin CRE Rektorlar Şurası Konfederasiyasının sifarişi və Avropa Şurasının maliyyə dəstəyi ilə «Ali təhsildə tendensiyalar-I» başlığı altında dərc olunmuş Həسابat məruzəsi.

18-19 iyun 1999-cu il Boloniya, İtaliya. Ali təhsil sahəsi üzrə Avropa nazirlərinin birinci görüşü. Birgə Deklorasiyanın qəbulu (bu sənəd barədə açıqlamalar materialının növbəti bölməsində veriləcəkdir).

8-10 fevral 2001-ci il Lissabon, Portuqaliya. «Akkreditasiya/ Qanuni dəstəyin verilməsi»nə həsr olunmuş seminar.

14-15 fevral 2001-ci il Berlin, Almaniya. Boloniya prosesi ilə bağlı məsələlərə həsr olunmuş milli seminar.

16-17 fevral 2001-ci il Helsinki, Finlandiya. «Qısa tsikllı universitet dərəcələri» mövzusunda beynəlxalq seminar.

1-3 mart 2001-ci il Unsala, İsveç. Təhsil və elmi araşdırmalar üzrə Avropa nazirlərinin qeyri-formal görüşü.

2-4 mart 2001-ci il Malmə, İsveç. «Transmilli təhsil» mövzusunda beynəlxalq seminar.

10 mart 2001-ci il Antverpen, Belçika. Flamand birliyinin Boloniya prosesinə həsr olunmuş seminarı.

10-12 mart 2001-ci il Antverpen, Belçika. «Boloniya Deklorasiyasının həyata keçirilməsi» mövzusunda Avropa tələbələrini seminarı.

13-14 mart 2001-ci il Belqrad, Yuqoslaviya. Boloniya prosesi üzrə problemlərə həsr olunmuş milli seminar.

22-25 mart 2001-ci il Höteborq, İsveç. Avropa Milli tələbələr Şurası Assosiasiyasının Höteborq Konvensiyasının qəbul edilməsi.

29-30 mart 2001-ci il Salamanka, İspaniya. Avropa ali məktəbləri və təhsil orqanlarının konfransı. Birgə sənədin qəbul edilməsi.

9 aprel 2001-ci il Stokholm, İsveç. Boloniya prosesi idarəetmə qrupunun rəsmi görüşü.

21 aprel 2001-ci il Brüssel, Belçika. Avropa universitetləri Assosiasiyası Şurasının görüşü.

26 aprel 2001-ci il Brüssel, Belçika. Boloniya prosesi üzrə təklifləri hazırlayan qrupun genişləndirilmiş tərkibdə görüşü.

Aprel 2001-ci il Helsinki, Finlandiya. «Ali təhsildə tendensiyalar - II» başlığı altında Həسابatın Avropa Şurasının maliyyə dəstəyi ilə dərc olunması.

6-8 may 2001-ci il Xalmetad, İsveç. Avropa Şurası baş direktorları və Avropa ölkələri Rektorlar Şurasının görüşü.

10-16 may 2001-ci il Bratislava, Slovakiya. Beynəlxalq seminar və Avropada tələbələrin milli birlik Assosiasiyası Şurasının 40-cı görüşü.

17 may 2001-ci il Praqa, Çexiya. Boloniya prosesi üzrə təklifləri hazırlayan qrupun genişləndirilmiş tərkibdə görüşü.

18-19 may 2001-ci il Praqa, Çexiya. Ali təhsil üzrə Avropa nazirlərinin görüşü (materialın növbəti bölməsində bu görüşün məramı barədə məlumat veriləcəkdir).

İyun 2001-ci il Riqa, Latviya. ENİC və NARİC şəbəkəsi çərçivəsində 8-ci birgə görüş və «Boloniya prosesi üzrə nəticələrin tanınması» barədə rəsmi sənədin qəbul edilməsi.

5-8 dekabr 2001-ci il Tampere, Finlandiya. EAIE-nin 13-cü illik konfransı.

1-2 mart 2002-ci il Brüssel, Belçika. Boloniya prosesi: Avropa ali təhsil zonası; Məzunların səlahiyyətləri.

2003-cü il Qras, Avstriya. Avropa ali məktəbləri və təhsil orqanları nümayəndələrinin II konfransı.

2003-cü il Berlin, Almaniya. Ali təhsil üzrə Avropa nazirlərinin üçüncü görüşü.

19 sentyabr 2003-cü il Berlin, Almaniya. Ali təhsil üzrə Avropa nazirlərinin konfransı (Həmin konfransda qəbul olunmuş Kommunikenin mahiyyəti materialın növbəti bölməsində açıqlanacaqdır).

Sonuncu konfransda Avropa ölkələrinin nazirləri Boloniya prosesi üzrə əldə olunan nəticələr və nailiyyətlərlə bağlı

2005-ci ilin may ayında Norveçin Bergen şəhərində növbəti konfransın keçirilməsi qərarını qəbul etmişlər.

Boloniya prosesi ilə bağlı hadisələrin xronologiyasından açıq-aşkar görünür ki, Avropa məkanında bu proses intensiv şəkildə gedir və 2010-cu ilədək həmin prosesə bütün Avropa ölkələrinin qoşulması gözlənilir. Boloniya prosesinə hər hansı bir ölkənin qoşulması üçün Avropalı ekspertlərin həmin ölkənin təhsil sistemi üzrə apardıqları tədqiqatlar və monitorinqin nəticələri, eləcə də kredit sisteminin tətbiqi, dərəcələrin verilməsi, proseduranın strukturu, tədris prosesinin təşkili və daxil olma şərtləri əsas kimi götürülür. Ümumiyyətlə isə, bu günədək Avropa regionunda ali təhsil sistemi inkişaf etmiş və Avropa Şurasına üzv olan 45 ölkədən 40-ı (90%) Boloniya prosesinə Deklorasiyasına rəsmi şəkildə qoşulmuşdur. Onların siyahısına və daxil olma tarixlərinə nəzər saldıqda bu ölkələrin Boloniya prosesinin əsas prinsiplərində maraqlı olduqlarını görmək mümkündür.

1. Avstriya (1999)	23. Makedoniya (2003)
2. Albaniya (2003)	24. Malta (1999)
3. Andora (2003)	25. Moldova (-)
4. Belarus (-)	26. Monako (-)
5. Belçika (1999)	27. Hollandiya (1999)
6. Bolqarıstan (1999)	28. Norveç (1999)
7. Bosniya və Herseqovina (2003)	29. Polşa (1999)
8. Vatikan (2003)	30. Portuqaliya (1999)
9. Böyük Britaniya (1999)	31. Rusiya (2003)
10. Macarıstan (1999)	32. Rumıniya (1999)
11. Almaniya (1999)	33. San-Marino (-)
12. Yunanıstan (1999)	34. Serbiya və Qərbi Makedoniya (2003)
13. Danimarka (1999)	35. Slovakiya (1999)
14. İrlandiya (1999)	36. Sloveniya (1999)
15. İslandiya (1999)	37. Türkiyə (2001)
16. İspaniya (1999)	38. Ukrayna (-)
17. İtaliya (1999)	39. Finlandiya (1999)
18. Kipr (2001)	40. Fransa (1999)
19. Latviya (1999)	41. Xorvatiya (2001)
20. Litva (1999)	42. Çexiya (1999)
21. Lixtenşteyn (2001)	43. İsveçrə (1999)
22. Lyuksemburq (1999)	44. İsveç (1999)
45. Estoniya (1999)	

Yeri gəlmişkən qeyd edilməlidir ki, Azərbaycanın da bu prosesə olan maraqlarının konturları artıq cızılmaqdadır. Belə ki, bu ilin 17-18 may 2004-cü il tarixlərində Avropa Şurasının Baş Direktorluğunun (Strasburq şəhəri) təşəbbüsü ilə ke-

çirilmiş Qafqaz ölkələri təhsil nazirlərinin konfransında xüsusi Bəyannamə qəbul olunmuş və həmin rəsmi sənədə Azərbaycan Respublikasının təhsil naziri cənab Misir Mərdanov da öz imzasını atmışdır*. Bəyannamədə Boloniya prosesi ilə bağlı aşağıdakı prioritet istiqamətlər əsas fəaliyyət perspektivləri kimi müəyyənləşdirilmişdir:

- Avropanın norma və standartlarına uyğun olaraq ali təhsil sahəsində yeni qanunvericilik sənədlərinin hazırlanması və qəbul edilməsi;

- Boloniya prosesinin şərtlərinə uyğun olaraq ali təhsil sektorunda islahatların aparılması;

- Avropa Şurasının Təhsil və Ali təhsil-tədqiqat komitələrinin təşəbbüsü ilə həyata keçirilən Proqramlarda fəal iştirak;

- Vahid Avropa təhsil məkanına inteqrasiyanı sürətləndirmək məqsədilə informasiya və təcrübə mübadiləsinə dəstəyin verilməsi.

Boloniya prosesinin əsas müddəaları hansılardır və bu proses perspektivdə ali təhsilin hansı istiqamətlərdə inkişafını özündə əks etdirir? Bu sualı açıqlamazdan əvvəl hələ 1998-ci ildə 4 ölkə (Böyük Britaniya, Almaniya, İtaliya, Fransa) təhsil nazirləri tərəfindən imzalanmış Sorbona Deklorasiyasını şərh edək. Təsədüfi deyil ki, həmin Deklorasiya ümumi Avropa təhsil tarixinə Boloniya prosesinə aparən ən önəmli yol kimi düşmüş, o, Avropa ali təhsil sistemi arxitekturasının harmonlaşdırılması funksiyası kimi önəmli bir vəzifəni öz üzərinə götürmüşdür. Beləliklə, Deklorasiyanın lakonik şərhinə diqqət yetirək:

Avropa prosesində son zamanlar irəliyə doğru bir çox mühüm addımlar atılıb. Onlar nə qədər inamlı atılsalar da unutmamaq olmur ki, Avropa yalnız avro, banklar, iqtisadiyyat məkanına deyil, o həmçinin ümumi bilik-təhsil Avropasına çevrilməlidir. Ümumi Avropa zonasının intellektual, mədəni, sosial və texniki bazasını yaratmaq və gücləndirmək çox önəmlidir. Bütün bunlar daha çox belə inkişafda dönüş yaradıcı rola malik olan universitetlərə aiddir. Avropanın ən aparıcı dörd ölkəsi bəzi qədim universitetləri ilə fəxr edir.

* Fikrimizcə, elə bu konkret hal «Zerkalo» qəzetinin 20.08.2004-cü il tarixli 160 nömrəli sayında «V Azerbaydjane o «Bolonskom processe» net i reçi» başlığı altında dərc olunmuş məqalədəki bəzi müəxəssis fikirlərinə cavab kimi qəbul edilə bilər.

Tələbə və alimlər qitədə sərbəst dolaşıb bilikləri sürətlə yaya bilirlər. Eyni zamanda bir çox ölkələrdə ali təhsil alanların böyük əksəriyyəti milli sərhədlərdən kənar təhsildən faydalanmadan təhsillərini başa vururlar.

Təhsil və əməkdə ciddi dəyişikliklər dövründə ömür-boyu təhsil almağı və hazırlığı labüd edən peşə karyerasının formalaşma yollarının müxtəlifliyinə üstünlük verilir. Təhsil alanlar (bütövlükdə bütün dərəcə), onlara başqalarından üstün olduqları sahəni axtarıb tapmaq üçün daha geniş imkanlar açan təhsil sistemini bəyənir, bu cür modelə daha çox meyl göstərirlər.

Avropa ali təhsilinin Azad Zonası bütün fərqli cəhətlərə son dərəcə hörmətlə yanaşmaqla zəngin pozitiv perspektivlərə malikdir. Lakin, tədris və təhsildə mövcud maneələr aradan qaldırılmaqla elə hədlər müəyyənləşdirməlidir ki, onlar aktiv mobilliyi artıraraq qarşılıqlı əməkdaşlığı əvvəlkindən daha da sıx həyata keçirsinlər.

Avropa ölkələrinin təhsil sistemlərinin beynəlxalq aləmdə tanınması və cəlbədicə potensialı onların zahiri və daxili anlaşılıqlığı ilə bağlıdır. Beynəlxalq müqayisə etmə və ekvivalentliyi müəyyənləşdirmə üçün iki əsas mərhələli – dərəcəyə qədərki¹ və dərəcədən sonrakı² – olan sistemə ciddi ehtiyac vardır.

Həmin sistemdə bir çox yeniliklər və çevikliklər semestrlər və kreditlər (ECTS sistemində edildiyi kimi) vasitəsi ilə əldə oluna bilər. Bu, ilkin təhsili seçən və ya təhsilini Avropanın istənilən universitetində davam etdirən, yaxud ömrünün özü üçün əlverişli olan vaxtında dərəcə almaq imkanına malik olmaq istəyənlərin kredit alması prosesinin düzgünlüyünü yoxlamağa imkan verir. Həqiqətən də təhsil alanlar peşəkar ömrünün istənilən dövründə və əvvəlki hazırlığından asılı olmayaraq istədikləri vaxt akademik aləmdə iştirak etmək hüququna malik olmalıdırlar.

Dərəcəyə qədərki mərhələ tələbələrinin fənlərarası məşğələləri, xarici dil biliklərinin inkişafı və yeni informasiya texnologiyalarından istifadə imkanlarını nəzərdə tutan diversifikasiya edilmiş proqramlara çıxmaq imkanı olmalıdır. Birinci mərhələnin beynəlxalq aləmdə müvafiq ixtisas dərəcəsinə uyğunluğunun tanınması Avropa ali təhsil sisteminin bu sxeminin hamıya açıq-aşkar aydınlaşdırılması işinə çox ciddi tökən verir.

Dərəcədən sonrakı mərhələdə magistr dərəcəsi almaq üçün nisbətən qısa müddətli proqramla, doktorluq dərəcəsi üçün müəyyənləşdirilmiş daha uzun müddətli proqram arasındakı dövrdə birindən digərinə keçməyin mümkünlüyü nəzərə alınmaqla çox geniş seçim imkanları olmalıdır. Hər iki proqramda əsas diqqət tədqiqatçılıq və müstəqil işə yönəldilməlidir.

Həm dərəcəyə qədərki, həm də dərəcədən sonrakı mərhələnin tələbələri həvəsləndirilməlidirlər ki, heç olmasa onlar ən azı bir semestri öz ölkəsindən xaricdə olan hər hansı bir identik universitetdə keçsinlər. Eyni zamanda daha çox alim və tədqiqatçılar öz ölkələrindən fərqli olan digər Avropa ölkələrində işləməlidirlər. Təbii ki, müasir mərhələdə Avropa Birliyinin tələbə və təhsil verənlərinin mobilliyinə, çevik hərəkətinə sürətlə artan dəstəyindən tam şəkildə istifadə olunmalıdır.

Son zamanlar ölkələrin əksəriyyəti, belə təkamülə ehtiyac duymağa başlayırlar. Bu problemlər bəzi ölkələrdə Avropa Universitetləri rektorları, prezidentləri, alimlər və ekspert qruplarının konfranslarında geniş müzakirə obyektinə çevrilir.

1997-ci ildə Lissabonda ali təhsil ixtisaslarının Avropada akademik məqsədlərlə tanınması haqda Konvensiya razılaşdırılmış, burada bir çox baza tələbləri qoyulmuşdur. Bəyan edilmişdir ki, ayrı-ayrı ölkələr daha konstruktiv tanınma sxeminə iştirak edə bilərlər. Bu mövqə Konvensiyanın tələblərindən istifadə etməklə irəliyə doğru daha global addımlar atmağa real şərait yaradır. Artıq peşəkar məqsədlərlə ali təhsil dərəcələrinin perspektivli direktivlərindən istifadə etməklə qarşılıqlı tanınma sahəsində bir çox təmas nöqtələri, kəsişən və üst-üstə düşən mövqelər cücərməkdədir.

Alınmış biliklərin təsdiqi üsulları və müvafiq dərəcələrin daha intensiv tanınmasını təqdir edərək bu məqsədlərə çatmaqda əsas rol məhz elə Hökumətlər oynayır. Yəqin ki, bunlar sonrakı mərhələdə universitetlərarası müvafiq sazişlərin reallaşdırılmasına çox ciddi təsir edəcəkdir. Bütün dərəcələrin və tədris mərhələlərinin mütərəqqi üsullarla uzlaşdırılması mövcud təcrübənin möhkəmləndirilməsi, birgə diplomlar, eksperimental təşəbbüslər və bu sahə üzrə maraqlı şəxslərlə dialoq vasitəsilə əldə oluna bilər.

Sorbona Deklorasiyasını imzalamış 4 nazir yekunda xarici tanınma prosesinin gələcəkdə daha da təkmilləşdirilməsi və təhsilalanların mobilliyinin gücləndirilməsi, işə düzəlmə imkanlarının genişləndirilməsinə yönəldilmiş ümumi sistemin yaranmasını dəstəkləmişlər. Bu addımlar Avropa ali təhsil zonası yaratmaq cəhdində iştirak etməyə gözəl imkan verir.

¹ Yəni ilk akademik dərəcəyə qədərki təhsil (bakalavriat)

² Yəni ilk akademik dərəcə alandan sonrakı təhsil (magistratura).

ən azı ona görə ki, bu zonada milli xüsusiyyətlər ümumi maraqlarla qarşılıqlı təsirdə olmaqla Avropanın, onun təhsil alanlarının və daha ümumi mənada desək onun bütün vətəndaşlarının xeyrinə bir-birini qarşılıqlı əlaqələndirə və bəhrələndirə bilərlər. Nazirlər digər İttifaq üzvləri və Avropa dövlətlərini bu məqsəddə çatmaq naminə qarşılıqlı əməkdaşlığa, bütün Avropa universitetlərini isə öz vətəndaşları üçün təhsilin rəvan tənzimlənməsi, imkanların genişləndirilməsi və təhsilin modifikasiyası vasitəsilə Avropa qitəsinin mövqelərinin gücləndirilməsi üçün birləşməyə çağırırlar.

Göründüyü kimi Sorbona Deklorasiyasının qəbulu gələcəkdə Boloniya prosesinin əsas müddələrinin ideyaları çərçivəsində ilkin təşəbbüs xarakteri daşmış, artıq ümumavropa ali təhsil məkanının yaradılması üçün konkret cəhdlər edilmişdir.

Artıq 1999-cu ilin iyun ayında aşağıda adları çəkilən 30 Avropa ölkəsinin təhsil nazirləri İtaliyanın Boloniya şəhərində ümumavropa ali təhsil sisteminin gələcək inkişaf tendensiyalarnın rəsmi təsdiqlənməsi üçün hazır olduqlarını bildirmiş və bu barədə rəsmi sənəd imzalamışlar:

1. Kaspar Eynem (Avstriya)	16. Lyuk Xermans (Hollandiya)
2. Yan Ade (Belçika)	17. Vilibalt Vinkler (Polşa)
3. Eduard Zeman (Çexiya)	18. Gerard Şmit (Belçika)
4. Tonis Lukas (Estoniya)	19. Anna Mariya Totomanova (Bolqarıstan)
5. Klod Alleqri (Fransa)	20. Marqaret Vestager (Danimarka)
6. Maya Rask (Finlandiya)	21. Volf-Mixael Katenzuzen (Almaniya) və
7. Adam Kiss (Macarıstan)	(Ute Erdsiek-Rave (Şlezviq-Qolşteyn Torpağı))
8. Pat Doulinq (İrlandiya)	22. Herasimos Arsenis (Yunanıstan)
9. Tatyana Kokek (Latviya)	23. Qudridur Sigurdardorttir (İslandiya)
10. Erna Xcnnikot-Søerqes (Lyuksemburq)	24. Ortnsio Zekçino (İtaliya)
11. Kornelius Platelis (Litva)	25. Luis Qalea (Malta)
12. Con Lilletun (Norveç)	26. Eduardo Marşal Qrilo (Portuqaliya)
13. Milan Ftaçnik (Slovakiya)	27. Xuan Fernandes Dias (İspaniya)
14. Çarlz Kleyber (İsveçrə)	28. Andrey Marqa (Rumıniya)
15. Pavel Zqaqa (Sloveniya)	29. Aqnetta Bladx (İsveç)
	30. Tessa Blekstoun (Böyük Britaniya)

Boloniya prosesinin daha aydın şəkildə dərk olunması üçün Boloniya Deklorasiyasının əsas müddələrinə və onların fonunda Azərbaycan kontekstinə nəzər salmaq. Beləliklə:

• İkipilləli ali təhsil sisteminin tətbiqi.

Faktiki olaraq ali təhsilin iki mərhələsi təklif olunur. Birinci mərhələ-birinci akademik dərəcəyə qədərki təhsil və ikinci mərhələ-birinci akademik dərəcədən sonrakı təhsil. Bu

halda birinci mərhələnin müddəti 3 ildən aşağı və 4 ildən çox olmamalıdır. İkinci mərhələnin yekununda təhsilalanlara magistr (1-2 il müddətində) və/və ya doktor dərəcəsi (ümumi təhsil müddəti 7-8 il) verilir. Bütün hallarda ali təhsil sistemi üçün kvalifikasiyaların razılaşdırılmış, uyğunlaşdırılmış və müqayisə olunmuş strukturlarının yaradılması nəzərdə tutulur. Burada işin həcmi, tədris prosesinin səviyyəsi və nəticələri, istiqamət-profil və kompetensiyalara ümumi yanaşmada təriflər verilməli, başqa sözlə onların vahid meyarları müəyyənləşdirilməlidir. Bütövlükdə isə ümumavropa ali təhsil məkanı üçün ümumiləşdirilmiş ixtisaslar strukturunun işlənilməsi təklif olunur.

Azərbaycan konteksti: Göründüyü kimi Deklorasiyanın bu ilk müddəəsi Avropa zonası üçün ali təhsilin bütün ölkələrdə vahid formalı strukturuna keçid mənasını daşımaqla, gələcəkdə ali təhsildə ümumavropa standartlarının müəyyənləşdirilməsi kimi çətin bir missiyanı öz üzərinə götürür. Məlum olduğu kimi, Azərbaycanda hələ xeyli əvvəl ali təhsil pilləsində iki mərhələli (bakalavriat-4 il, magistratura-2 il) struktur qəbul olunmuş, mərhələlər üzrə Hökumət tərəfindən təsdiq edilmiş ixtisas klassifikatoruna uyğun mütəxəssis hazırlığına başlanılmışdır. İctimaiyyət arasında tez-tez bu mərhələlərdə verilən dərəcələrin akademik və ya elmi dərəcə olduğu barədə mübahisələr də aparılır. Təhsil haqqında qanunun yeni redaksiya layihəsinin son müzakirələri zamanı da elmi dərəcələrin strukturu ilə bağlı ciddi fikir ayrılıqlarının mövcudluğu üzə çıxdı. Bu məsələlərə aydınlıq gətirmək məqsədilə biz, Avstriya, Böyük Britaniya, Belçika, Daniya, İtaliya, Kanada, Hollandiya, Türkiyə, Almaniya, Finlandiya, İsveç, Fransa, ABŞ, Yaponiya, İsrail və sairə kimi 20-dən artıq ölkənin ali təhsil və ondan sonrakı mərhələdə akademik və elmi dərəcələrin strukturu, sertifikat və diplomların forma və xüsusi çəkisi ilə bağlı mövcud rəqlamentləri öyrəndik, onların müqayisəli təhlillərini apardıq. Birmənalı şəkildə belə qənaətdə gəldik ki, bu ölkələrin akademik və elmi dərəcələrin verilmə rəqlamentlərində bir çox oxşar cəhətlər olmaqla yanaşı, elə iki ölkə tapmaq mümkün deyil ki, həmin ölkələrin təhsil modellərində bu diplomlar və onların əldə olunması üçün qoyulan şərtlər üst-üstə düşsün. Ayrı-ayrı ölkələrdə bakalavr, magistr, fəlsəfə doktoru, elmlər doktoru, mütəxəssis, lisensiat, tətqiqatçı və sairə kimi dərəcələri özündə əks etdirən təhsil sənədləri mövcuddur ki, bunların da hamısına qoyulan tələblər hər ölkə üçün özünəməxsus

kriteriyalarla seçiyyələndirilir. Görünür ki, Boloniya prosesi iştirakçısı olan ölkələri digər məsələlərlə yanaşı, elə bu problemin müvəffəqiyyətli həlli də ciddi düşündürür. Uzun illər boyu elmlər namizədi və elmlər doktoru strukturu ilə fəaliyyət göstərən elmi-pedaqoji kadr hazırlığı sisteminin Azərbaycan modelində bu gün fəlsəfə doktoru və elmlər doktoru modelinə keçid ideyası da yəqin ki, məhz elə gələcəkdə Boloniya prosesi çərçivəsində ümumavropa modelinə «ağırsız» keçidin daha asan, daha çevik olması məqsədini daşıyır. Bir sözlə Azərbaycan ali təhsil və elmi-pedaqoji kadr hazırlığı sisteminin struktur baxımından bu cür istiqamət götürməsi Boloniya prosesinə doğru atılan ən önəmli addımlardan biri kimi qiymətləndirilməlidir.

• Kredit sisteminin tətbiqi.

Bu müddəa çərçivəsində milli ali təhsil sistemlərində tədris prosesinin ağırlığının kreditlərlə müəyyənləşdirilməsi sisteminin tətbiqi təklif olunur. Burada ECTS (Kreditlərin Köçürülməsi üzrə Avropa Sistemi) sisteminə uyğun, faktiki olaraq, «Ömrü boyu təhsil» Konsepsiyası çərçivəsində toplayıcı sistemə çevrilən modelin əsas götürülməsi məqsədmüvafiq hesab edilir.

Azərbaycan konteksti: Diqqət yetirin, Avropa zonasında ali təhsil məkanının ümumi rəqlamentlərə uyğun tənzimlənməsi cəhdi bu müddədə açıq-aşkar görünür. Belə ki, təklif olunan «Kreditlər» modeli birbaşa təhsilalanlara yönəldilməklə onların bu prosesdə ömrü boyu iştirakı imkanlarını genişləndirir. Daha sadə dildə desək «kursda qalma», «xaric olunma», «barpa edilmə» və sairə kimi məvhumlar leksikonundan belə ümumiyyətlə çıxarılır, hər bir tələbə onun üçün mümkün və sərfəli olan vaxtda standartlar çərçivəsində müəyyənləşdirilmiş kredit ballarının toplanması məqsədilə müvafiq bilik attestasiyasından keçir, bütün bunlar üçün heç bir vaxt limiti qoyulmur.

Məlum məsələdir ki, uzun illər «beş ballıq» sistemlə qiymətləndirilmə aparılan bir ölkədə həmin modeldən birbaşa kreditlər sisteminə keçid son dərəcə çətin bir prosesdir. Hələ Boloniya prosesinə ilkin cəhdlər başlayan bir dövrdə, 1998-ci ilin ortalarından etibarən Azərbaycanın ali təhsil müəssisələrində çoxballı qiymətləndirmə mexanizmlərinin tətbiqi istiqamətində məqsədyönlü eksperimentlərə başlanılmışdır. Bu prosesin xronoloji inkişafına nəzər saldıqda açıq-aşkar görmək olar ki, zaman keçdikcə eksperimentin coğrafiyası

genişlənmiş, artıq ölkəmizin ali təhsil müəssisələrinin əksəriyyətində bu sistemin tətbiqi əsl reallığa çevrilmişdir. Adı çəkilən sistemin üstünlüyü və onun Boloniya prosesinin müvafiq müddəasına istiqamətləndirilməsi əsas etibarı ilə onunla şərtlənir ki, ilk növbədə çoxballı sistem təhsilalanların biliyinin qiymətləndirilməsində obyektiv-demokratik yanaşmalarla tam təsadüfi qiymətləndirmə hallarından uzaqdır və tələbə semestr boyu bu balların toplanılması ilə son nəticədə «Kreditlər» modelindəki kimi, ən azı həmin fənnin mənim-səmə səviyyəsini nümayiş etdirərək geniş imkanlara malik olur. Göründüyü kimi çoxballı sistemdə də toplayıcı modelə üstünlük verilir. Bu da gələcəkdə Azərbaycanın ali təhsil sahəsində kredit sisteminin müvəffəqiyyətlə tətbiqi üçün, bir növ trampolin rolunu oynayır və yəqin ki, bütün bunlar gələcəkdə həmin keçid prosesinin daha da asanlaşdırılmasına xeyli müsbət təsir göstərəcəkdir.*

• Təhsilin keyfiyyətinə nəzarət.

Deklorasiyanın bu şərti milli hökumət və beynəlxalq təşkilatlardan asılı olmayan Akkreditasiya Agentliyinin yaradılması ilə əlaqədardır. Keyfiyyətə verilən qiymətin təhsilin müddət və məzmununa deyil, tələbələrə təhsil aldığı dövrdə əldə etdikləri bilik, bacarıq və vərdislərin səviyyəsinə uyğun müəyyənləşdirilməsi əsas şərt kimi qəbul olunur. Eyni zamanda bu sahə üzrə transmilli təhsil standartlarının da müəyyənləşdirilməsi nəzərdə tutulur.

Azərbaycan konteksti. Bu da bir faktıdır ki, son dövrlərdə Azərbaycanın ali təhsil müəssisələrinin akkreditasiyası barədə prosedur qaydalar olmamış, ümumiyyətlə isə həmin mexanizm işləməmişdir. Dünya təcrübəsində idarəetmənin dörd funksiyasından biri olan nəzarət funksiyası ali məktəb pilləsində müəssisənin akkreditasiya və attestasiyası mexanizmlərinin tətbiqilə reallaşdırılır. Elə bu yaxınlarda (aprel 2004-cü il) Azərbaycan Hökuməti tərəfindən ali və orta ixtisas təhsili müəssisələrinin attestasiya və akkreditasiyası haqqında Əsasnamə təsdiq olunmuşdur. Bu normativ-hüquqi sənəddə akkreditasiya prosesinin həyata keçirilməsi üçün xüsusi komissiyanın yaradılması nəzərdə tutulur ki, burada da əsasən kollegial qərarçıxarma modellərinə üstünlük verilir. Aydın məsələdir ki, ölkə daxilində gedən proseslər, fəaliyyət göstərən strukturlar qabaqcıl təcrübə toplamaq, prosesi həyata keçirərək mütərəqqi mexanizmləri öyrənib tətbiq etmək

istiqamətində irəlilədiyi təqdirdə onların gələcəkdə bu və ya digər beynəlxalq qurumlara inteqrasiyası daha asan olur. Məhz elə bu baxımdan Azərbaycanın ali təhsil sistemində yaradılmış akkreditasiya mexanizmi Boloniya prosesi çərçivəsində fəaliyyət göstərəcək Akkreditasiya Agentliyində təmsil olunmaq üçün son dərəcə real perspektivlər açılır. Təbii ki, belə fəaliyyət strateji baxımdan ən müasir mexanizmlərə uyğunlaşdırılmalı, beynəlxalq təcrübədən geniş istifadəyə əsaslanmalıdır. Artıq bu gün biz, Azərbaycan ali təhsil sistemində akkreditasiya mexanizmlərinin qurulduğunu deyə bilərik və bu bizə gələcəkdə ümumavropa məkanında tətbiq olunacaq Akkreditasiya modelinə inteqrasiya üçün real şərait yaradır. O ki, qaldı sahə üzrə transmilli standartlara, yəqin ki, ümumi standartlar hazırlanan dövrdə ölkə daxili standartların nəzərə alınması əsas faktor kimi qəbul ediləcəkdir.

• Mobilliyin* genişləndirilməsi.

Yuxarıda göstərilən müddələrin yerinə yetirilməsi zəminində təhsilənlərin, eləcə də professor-müəllim və digər kadr korpusunun Avropa təcrübəsinin qarşılıqlı zənginləşdirilməsi məqsədilə mobilliyinin (sərbəst hərəkətinin) genişləndirilməsi təklif edilir. Ehtimal olunur ki, xarici vətəndaşların işlə təminatı sahəsində müvafiq milli qanunvericilik aktlarında uyğun dəyişikliklərin aparılması reallaşdırılacaqdır.

Azərbaycan konteksti. Azərbaycan Respublikası öz müstəqilliyini əldə etdikdən sonra Respublikamızda bir çox ölkələrin səfirləkləri, daimi nümayəndəlikləri açılmış, bu proses qarşılıqlı münasibətlər əsasında qurulduğundan ölkəmizin də xarici dövlətlərdə, o cümlədən Avropa zonasında yerləşən ölkələrdə diplomatik korpusları fəaliyyətə başlamışdır. Bütün digər məsələlərlə yanaşı bu prosesin intensiv şəkildə inkişaf etdirilməsi, faktiki olaraq, Azərbaycan vətəndaşlarının xarici ölkələrə getmə prosedurası xeyli asanlaşdırılmış, ən azı Sovet dövründə olduğu kimi aylarla Moskvadan «viza gözləmədən» yaxa qurtarılmış, xarici vətəndaşların da ölkəmizə problemsiz gəlişi üçün real şərait yaradılmış, Azərbaycan vətəndaşlarının xarici ölkələrdə sərbəst hərəkəti təmin edilmişdir. Təbii ki, bütün bunlar ölkəmizdə uğurlu xarici siyasətin həyata keçirilməsi nəticəsində başa gəlmişdir. Ölkəmizdə demokratik dövlət quruculuğu istiqamətində də atılmış önəmli addımlar son

* Burada mobillik dedikdə sərbəst formalı hərəkət etmə başa düşülür.

10 ildən artıq bir müddətdir ki, müasir qanunvericilik bazasının yaradılması ilə müşayət olunur. Milli qanunvericilik aktlarımız ən müasir-mütərəqqi yanaşmalara, demokratik prinsiplərə əsaslandığından, yəqin ki, Deklorasiyanın bu müddəasının da gələcəkdə ölkəmizin hüduqları çərçivəsində reallaşdırılması əsl obyektiv reallıq kimi qiymətləndirilə bilər.*

Dərəcələrin tanınması. Bu müddəada dəqiq və müqayisəedici dərəcələrin qəbul olunması nəzərdə tutulur. 2005-ci ildən başlayaraq hər bir tələbəyə-məzunə avtomatik olaraq heç bir haqq ödənilmədən diploma əlavə edilən xüsusi sənəd verilməli, həmin əlavə geniş yayılmış Avropa dillərinin birində yazılmalıdır. Müəssisələr, o cümlədən də işəgötürənlər diploma standart formalı əlavələri qəbul etməli, ali təhsil dərəcələrinin inkişaf etdirilmiş daha çevik və şəffaf sistemindən lazımcı istifadə olunmalıdır. İşlə təminat məsələlərində proses sadələşdirilməli, sonrakı təhsil üçün akademik tanınmada nəzərə cərpacaq dərəcədə irəliləyiş əldə edilməlidir.

Azərbaycan konteksti. Göründüyü kimi qarşıya qoyulmuş həmin məqsədə nail olmaq üçün diplomlara nəzərdə tutulmuş formada əlavənin qarşılıqlı tanınması xüsusi bir kriteriyaya əsaslanır. Bu, Avropa zonasında ali təhsilin məzmununa qoyulan tələblər və onun ümumavropa standartları çərçivəsində məzmun təminatının təkmilləşdirilməsi kimi çətin bir proseslə müşayət olunmalıdır. Azərbaycanın ali təhsil sisteminə diplomlara əlavə edilən xüsusi sənədin verilməsi təcrübəsi artıq mövcuddur. Lakin, ən əsası ondan ibarətdir ki, ümumavropa standartları müəyyənləşdirildikdən sonra Boloniya prosesinə qoşulan bütün ölkələrdə ali təhsilin məzmununda «ümumi standartlara riayət olunma» şərti əsas götürülməkdir. Belə olan halda təbii ki, milli ali təhsilin ciddi şəkildə dəyişdirilməsi, qoyulan tələblər baxımından, bir növ yenidən standartlaşdırılması əsas problem kimi ortaya çıxacaq, əks təqdirdə, tanınma prosedurası müşkül bir məsələyə çevriləcəkdir. Təkcə bir faktı qeyd etmək yerinə düşərdi ki, ali təhsilin axırıncı dəfə 1997-ci ildə təsdiq olunmuş dövlət standartları, artıq bu gün müasir tələblər baxımından yeniləşdirilərək müasir məzmunu uyğunlaşdırılır. Deməli, Azərbaycanın ali təhsil sisteminə standartların daha da təkmilləşdirilməsi prosesi mütəmadi şəkildə gedir və bu, gələcəkdə ümumavropa standartlarına yaxınlaşmanın əsl reallaşdırılmasına bariz nümunə ola bilər.

Digər bir tərəfdən, hələ 1994-cü ildə Azərbaycan təhsil sənədlərinin tanınması üzrə Avropa Konvensiyasına (Məcaristan) qoşulmuşdur. Ümumiyyətlə isə, tanınma ilə bağlı ölkəmiz artıq 3 Beynəlxalq müqavilələrin imzalanmasında iştirak etmişdir. Elə həmin ildə Azərbaycan Respublikası tərəfindən Cənubi-Şərqi Asiya ölkələri üzrə təhsil sənədlərinin tanınması ilə əlaqədar Konvensiyaya (Bankoq) imza atılmış, ali təhsil sənədlərinin tanınması üzrə ölkəmiz Lissabon Konvensiyasını (1997) dəstəkləyən ölkə kimi də çıxış etmişdir. Ümummilli lider, mərhum Prezidentimiz Heydər Əliyev tərəfindən hələ 2000-ci ilin mart ayında xüsusi Sərəncam imzalanmış, Avropa regionunda ali təhsil sahəsində ixtisasların tanınması haqqında Konvensiya rəsmi olaraq təsdiqlənmiş, tanınma üçün məsul Hökumət strukturu kimi Təhsil Nazirliyi müəyyənləşdirilmişdir. Artıq 2003-cü ilin may ayından etibarən respublika Hökuməti öz qərarı ilə «Xarici dövlətlərin ali təhsil sahəsində ixtisaslarının tanınması və ekvivalentliyinin müəyyən edilməsi (nostrifikasiyası) qaydaları»nı təsdiq etmiş, Təhsil Nazirliyində yaradılan xüsusi komissiya bu istiqamətdə real fəaliyyətə başlamışdır.

• **Məzunların işə düzəlməsinin təmin olunması.**

Boloniya prosesinin ən vacib tərkib hissəsi ali təhsil müəssisələrinin yekun nəticəyə yönümü ilə əlaqədardır. Başqa sözlə, aldıkları kvalifikasiyaya uyğun məzunların işlə təminatı probleminin müvəffəqiyyətli həlli və bu istiqamətdə sərbəst seçim, sərbəst hərəkət prinsiplərinin gözlənilməsi son dərəcə önəmli hesab edilir. Məzunların əldə etdikləri bilik, bacarıq və vərdislərdən bütün Avropanın inkişafı prosesində səmərəli istifadə təmin olunmalıdır. Təbii ki, bu halda bütün akademik dərəcələr və digər kvalifikasiyalar Avropa əmək bazarı tərəfindən tələb edilməlidir. Kvalifikasiyaların professional səviyyədə tanınması prosedurası nəzərəcəpacaq dərəcədə sadələşdirilməlidir. Tanınmanın müvəffəqiyyətli təminatı məqsədilə bu istiqamətdə «YUNESKO» Beynəlxalq təşkilatı tərəfindən məsləhət görülmüş diplomla əlavənin hər yerdə maneəsiz işlənilməsi planlaşdırılır.

Azərbaycan konteksti: Ümumiyyətlə, mütəxəssis hazırlığının əmək bazarı ilə birbaşa əlaqələndirilməsi problemi əksər ölkələrdə aktual məsələ kimi qarşıya çıxır. Tamamilə aydındır ki, həmin problemin müvəffəqiyyətli həlli təhsil sektorunda marketing strukturlarının yaradılması, əmək bazarına çıxışın təmin edilməsi və həmin strukturların aktiv fəaliyyətlə birbaşa əlaqədardır. Azərbaycan ali təhsil sis-

temində bu cür fəaliyyətin prioritet sahə kimi qəbul edilməsi, faktiki olaraq, sistemdə aparılan islahatların strategiyasına birbaşa daxil olunmuşdur. Əslində, elə təhsil sahəsində marketing strukturlarının ölkə daxilində intensiv fəaliyyəti, prosesin bilavasitə bu mexanizmlər çərçivəsində həyata keçirilməsi gələcəkdə Boloniya Deklorasiyasının adı çəkilən müddəasının reallaşdırılmasına ciddi köməklik göstərə bilər.

Biz fikirləşirik ki, əmək bazarına real çıxış və istehsal olunan «məhsul»un realizəsini-«satışını» təmin edə bilən struktur-marketing xidməti ayrı-ayrı sektorlar üzrə ilkin təhlillər aparmalıdır. Başqa sözlə, o, iqtisadiyyatın ayrı-ayrı infrastrukturalarının əmək bazarında olan xüsusi çəkisini araşdırmaqla subyektin tələbatının həmin göstəriciyə mütənasibliyini dəqiq qiymətləndirməlidir. Bütün hallarda real və əlavə tələbatın ödənilməsi üçün təminat obyektı olan ali məktəbin potensial imkanları araşdırılır, həmin imkanların reallaşdırılması məqsədilə xüsusi fəaliyyət Proqramları verilir.

Ayrı-ayrı ixtisaslar üzrə hazırlanmış mütəxəssislərin əmək bazarında özünə iş yeri tapması bazar münasibətlərinin obyektiv reallığından doğan bir həqiqətdir. Təbii ki, təhsilalan bazarın tələbatından, onun perspektiv üçün real proqnozlarından xəbərdar olmalıdır.

Konkret mütəxəssisə real tələbatlı obyektin yüksək səviyyəli professional kadrların hazırlanmasına olan marağı əsas götürülməli, proses məhz elə həmin maraqlar üzərində qurulmalıdır. Burada marketing xidmətlərinin əhəmiyyətli rolu danılmazdır. Təhsilalan hələ təhsilini yekunlaşdırmazdan xeyli əvvəl onun professional səviyyəsinə sifarişçi tərəfindən qoyulacaq tələbləri əvvəlcədən bilməlidir. Xidmət tərəfindən xüsusi analitik informasiya bazası yaradılır, onların real tələbata uyğunluğu müəyyənləşdirilir. Nəticədə gələcək keyfiyyət göstəricilərini təmin edəcək təhsilalanlarda müəssisənin maraqları artır. Bu cür maraqların təminatı müəssisə üçün müəyyən məbləğdə maliyyə vəsaitinin xərclənməsi hesabına başa gəlir. Lakin, həmin xərclər gələcək keyfiyyəti təmin etdiyindən özünü doğrultmalıdır. Bu mənada ölkədə işsizliyin aradan qaldırılması kimi global problem həll edilir, eyni zamanda bazarın tələbatı da ödənilir. Həmin fəaliyyət dairəsi nəticəsində mütəxəssis hazırlığının planlaşdırılması mexanizmi də tam şəkildə dəyişir, yeniləşir, müasirləşir. Ali məktəbin maddi marağı keyfiyyət göstəriciləri ilə sıx əlaqədə olur, təhsilverənlərin məsuliyyəti artır, attestasiya mexanizmləri daha da təkmilləşir, rəqabət güclənir, ixtisasın və

peşəkarlıq səviyyəsinin daim artırılması təhsilverənin birbaşa marağına çevrilir. İstehlakçı həqiqətən yüksək keyfiyyət göstəricilərinə malik olan obyektlərə üz tutur, ən nəhayət, istehsalçının maliyyə imkanları genişlənir, maddi-texniki bazası, kadr potensialı güclənir, ən əsası isə subyektin işlə təminatı problemi həll olunur.

Marketing strukturu ali məktəbi rəsmi təmsil edərək reklam xidmətlərini gücləndirir, bu cür çağırışlara reaksiya verən müəssisələrlə işçi əlaqələr yaradır, müqavilə şərtləri əvvəlcədən müzakirə olunur, götürülmüş öhdəliklərin icrasına rəsmi təminat verilir. Məsələyə bu cür yanaşma, təbii ki, həm istehsalçının, həm də istehlakçının maraqlarını özündə əks etdirməlidir. Deməli, marketing xidmətləri vasitəsilə "müəssisə - ali məktəb" zənciri yaradılır, qarşılıqlı maraqlar yüksək səviyyədə təmin edilir, ən nəhayət əmək bazarının müəssisələrə olan tələbatı ödənilir.

Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, artıq Azərbaycanda ali təhsil müəssisəsi təmsalında marketing xidmətlərinin fəaliyyət mexanizmi işləni b hazırlanmış, hətta bu cür xidmət ofislərinin təqribi idarəetmə strukturu müəyyənləşdirilmişdir.

• **Avropa təhsil sisteminə cəlb olunmanın təminatı.**

Boloniya prosesi çərçivəsində həlli vacib sayılan məsələlərdən biri də dünyanın digər regionlarından olan çoxsaylı tələbələrə Avropa qitəsinə cəlb ilə əlaqədardır. Hesab edilir ki, təhsilin keyfiyyətinə təminatda ümumavropa sisteminin tətbiqi, toplayıcı kredit sisteminə keçid, asan qəbul olunan və başa düşülən kvalifikasiyalar modeli və s. Avropa və digər ölkə tələbələrini ali təhsilə maraqlarının xeyli yüksəldilməsinə gətirib çıxaracaqdır.

Azərbaycan konteksti: Hələ keçən əsrin 60-cı illərinin əvvəllərindən başlayaraq xarici ölkə vətəndaşlarının Azərbaycanın ali məktəblərində təhsil almaq üçün ölkəmizə axışı başlamış və bu, bir növ ənənəyə çevrilmişdir. Başqa sözlə, elə həmin illərdən etibarən bu günədək Azərbaycan ali təhsil sistemi xarici ölkə vətəndaşlarını qəbul edir, onların ayrı-ayrı ixtisaslar üzrə mütəxəssis kimi hazırlanmasını həyata keçirir. Təkcə bir faktı qeyd etmək kifayətdir ki, hal-hazırda Azərbaycanın 20-yə yaxın dövlət ali təhsil müəssisəsində 3 min nəfərə yaxın xarici ölkə vətəndaşı bakalavriatura, magistratura, aspirantura və stajirovka pillələrində təhsil alırlar. Bu kontingentin coğrafiyası 20-yə yaxın ölkəni əhatə edir. Ölkəmiz 12 xarici dövlət və Beynəlxalq təşkilatlarla təhsil

sahəsində qarşılıqlı əməkdaşlığa rəsmi şəkildə qoşulmuşdur. Hal-hazırda mindən artıq vətəndaşımız dövlət, 4 mindən artıq soydaşımız isə qeyri dövlət xəttilə 15-ə yaxın xarici ölkədə təhsil alır. Göründüyü kimi, Azərbaycan tələbə mübadiləsi sahəsində çoxillik təcrübəyə malikdir ki, bu da öz növbəsində yuxarıda adı çəkilən müddəanın gələcəkdə reallaşdırılması üçün zəruri şərait yaradır.

Xüsusilə qeyd edilməlidir ki, Boloniya Deklorasiyasının vahid təhsil məkanı, ümumavropa standartlarının tətbiqi, ixtisas klassifikatorunun uyğunluğu, toplayıcı kredit modeli üzrə qiymətləndirmə və s. kimi şərtləri, nəinki Avropa zonasının vətəndaşları, hətta dünyanın digər regionlarından olan şəxslərin ali təhsil almaq imkanlarını genişləndirir, işlə təmin olunma prosesini xeyli asanlaşdırır.

• **Təhsilin sosial yönümlülüynün təmin edilməsi (ömür boyu təhsil)**

Fasiləsiz-ömür boyu təhsil sisteminin həyata keçirilməsində ali məktəbə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Bu ideyanın milli səviyyələrdə tanınmasına hüquqi dəstəyin təminatına, ali məktəb və digər təşkilatları vətəndaşların ömür boyu təhsil almaq imkanlarının genişləndirilməsinə, o cümlədən əvvəllər alınmış təhsilin tanınmasına yönəldilmiş işə maraqlandırmaq üçün lazımi tədbirlər görülməlidir. Bu yönümlü tədbirlərin həyata keçirilməsi ali məktəb fəaliyyətinin ayrılmaz bir tərkib hissəsinə çevrilməlidir. Bütün mümkün təhsil variantlarının geniş spektrini nəzərə almaqla ümumavropa ali təhsil məkanı üçün ixtisasların çərçivə sistemi əsasında işləyən müəssisələr, imkan daxilində, qiymətləndirmənin tətbiqində ECTS-in kreditlər sistemindən istifadə etməyə çağırmaq lazımdır. Həmçinin ali təhsil almaq və ya ali təhsilini davam etdirmək istəyən bütün vətəndaşların ömür boyu təhsil almaq imkanlarının genişləndirilməsinin labüdlüyü də xüsusi vurğulanır.

Azərbaycan konteksti: Azərbaycan təhsil sisteminə ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən 1999-cu ildə rəsmi təsdiqlənmiş Dövlət Programına uyğun həyata keçirilən islahatların ən önəmli sahələrindən biri də ondan ibarət olmuşdur ki, artıq Respublikamızda ilk dəfə yaşlıların təhsili (ömür boyu təhsil) üzrə konkret konseptual müddəalar işləni b hazırlanmış, Nazirliyin kollegiyasında ciddi müzakirələrdən sonra Konsepsiya qəbul edilmişdir.

Yeri gəlmişkən, ömür boyu təhsil sisteminin inkişaf etdirilməsi üzrə xronologiyaya nəzər saldıqda görmək olar ki,

Azərbaycan, artıq 1997-ci ildən etibarən ömür boyu təhsillə bağlı dünyada gedən bu proseslərin iştirakçısı kimi rəsmi tanınmışdır. Belə ki, ölkəmizin həmin sahə üzrə mütəxəssisləri yaşlıların təhsili üzrə V Beynəlxalq Konfransın (Yaşlıların təhsili üzrə Hamburq Bəyannaməsi-1997), ömür boyu təhsil üzrə Lissabonda keçirilmiş Avropa Sammitinin (Fasiləsiz təhsil haqqında Avropa Birliyinin Memorandumu-2000), «Təhsil hamı üçün» proqramı üzrə Sofiya Konfransının (Çağırış-2003), MDB-yə üzv dövlətlərin təhsil nazirlərinin VIII Konfransının (Yaşlıların təhsil sisteminin inkişafı və maarifləndirmə fəaliyyəti haqqında qərar-2003), təhsil hamı üçün – Orta Asiyada ömür boyu təhsil üzrə regional Konfransın (Birinci regional Konfransın Bəyannaməsi-2003) nəinki iştirakçısı olmuş, hətta həmin beynəlxalq tədbirlərdə ölkəmizin mütəxəssisləri tərəfindən milli məruzələrin prezentasiyası belə keçirilmiş, Azərbaycan yanaşmaları dünya təhsil səhnəsinə çıxarılmışdır.

MDB ölkələri Parlamentlərə Assambleyası Təhsil Sahəsində Əməkdaşlıq Şurasının Rusiya Təhsil Akademiyası ilə birlikdə «Yaşlıların təhsili: XXI əsrdə inkişaf perspektivləri» mövzusunda (Sankt-Peterburq) keçirdiyi Beynəlxalq Konfransda rəsmi nümayəndə heyətimiz geniş tərkibdə iştirak etmiş və yaşlıların təhsili konsepsiyasının həyata keçirilməsinin ilk dövrü üçün fəaliyyət strategiyası müəyyənləşdirilmiş, bu sahə üzrə Azərbaycan modelinin təhlili aparılmış, o, müsbət qiymətləndirilmişdir.

Bir məqama da diqqət yetirmək yerinə düşərdi. Almaniya Xalq Universitetləri Birliyi Beynəlxalq Əməkdaşlıq İnstitutunun Milli Məclisin elm və təhsil məsələləri üzrə daimi Komissiyası, Təhsil Nazirliyi, Bakı elm tədris Mərkəzi, Sahibkarlıq təşkilatı milli Konfederasiyası ilə birlikdə Azərbaycanda «Yaşlıların təhsili» mövzusunda (2003-cü il) keçirdiyi ilk milli Konfransda yaşlıların təhsili konsepsiyası üzrə Azərbaycan modelinin bəyənilməsi də yəqin ki, bu sahədə aparılan intensiv fəaliyyətin pozitiv nəticəsi idi. Konfrans iştirakçıları:

- Təhsil Nazirliyində Yaşlıların Təhsil Konsepsiyasının kollegiya iclasında bəyənildiyini əsas götürərək;

- Yaşlı əhaliyə onların peşə və şəxsi həyatında yeni istiqamətlərin axtarışında kömək etməklə bərabər ölkədə yoxsulluğun və işsizlik səviyyəsinin azaldılmasına kömək edən formal və qeyri-formal təhsillər daxil olmaqla «Ömür

boyu təhsil» və «Yaşlıların təhsili» keçid dövrünü yaşayan bir ölkə üçün əsas məsələlərdən biri olduğunu vurğulayaraq;

- «Ömür boyu təhsil» peşə vərdişlərinin elementlərini, yenidən hazırlığı, həmçinin, dərəcənin demokratikləşməsinə və şəxsiyyətin inkişafına yönəldilmiş vətəndaş təhsilini özündə əks etdirməli olduğunu vurğulayaraq;

- «Ömür boyu təhsil» proqramında yaşlıların təhsil sahəsinə dair məsələlərin xüsusi vurğulanmasına baxmayaraq, ölkədə işin bu hissəsinə diqqətin nisbətən az yetirildiyini qeyd edərək;

- Respublikada qanunvericilik bazasını, müvafiq maliyyələşdirmə proqramını, təşkilati strukturu, effektiv idarəetmə sistemini, keyfiyyətin qiymətləndirilməsi sxemini və əməkdaşlıq münasibətlərinin inkişafı üçün lazımı şəraiti və yaşlıların təhsili ideyasının yayılmasını özündə əks etdirən «Yaşlıların təhsili» mexanizminin olmadığını nəzərə alaraq və işin konkret istiqamətləri üzrə müsbət təcrübənin mövcudluğunu vurğulayaraq;

- Qeyri-formal təhsilin qəbul olunması və lisenziyalasdırılması sisteminin olmadığını nəzərə alaraq təhsil sahəsində müvafiq səlahiyyətləri olan maraqlı şəxsləri qəbul edilmiş həmin Bəyannamə ilə:

- Yeni «Təhsil Qanunu»na «Yaşlıların təhsili» anlayışını daxil etməyə;

- «Təhsil hamı üçün» və «Ömür boyu təhsil» proqramının məqsədlərinə çatmaq üçün UNESKO-nun və Milli Hökumətlərin məsləhətlərini əsas kimi tanımağa;

- Formal və qeyri-formal təhsilə eyni dərəcədə diqqət yetirməyə və hökumət strukturları, beynəlxalq və qeyri-hökumət təşkilatları arasında əməkdaşlığı (Burada dövlət, həmkarlar ittifaqı və sahibkarlar konfederasiyası arasında 2000-ci ildə əldə olunmuş razılaşma çərçivəsində konkret tədbirlərin həyata keçirilməsi vacibdir) inkişaf etdirməyə;

- Təhsil hamı üçün sisteminin «Ömür boyu təhsil» sahəsinin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi formalaşdırılmasına dəstək verməyə;

- Yaşlıların təhsilinin inkişafı, koordinasiyası, maliyyələşdirilməsi, keyfiyyətin qiymətləndirilməsi və monitorinqi üçün lazım olan yerli çərçivələrin yaradılması dövlətin təhsil sahəsində olan mühüm məsələlərin sırasına (Bu işlərin görülməsi üçün ictimai-dövlət qurumunun yaradılması vacibdir) daxil etməyə;

• Baza təhsil proqramına şəxsiyyətin inkişafı və dərəcənin sosial, mədəni, siyasi və iqtisadi həyatında tam iştirakı üçün lazım olan vərdişlərin təlimini daxil etməyə;

• Yaşlıların təhsilinin inkişafı üzrə proqramları (Burada yerli hökumət tərəfindən beynəlxalq donor təşkilatlarının diqqətinin «Yaşlıların Təhsili» problemlərinə yönəldilməsi olduqca vacibdir) dəstəkləmək məqsədilə dövlət tərəfindən vəsaitləri və resursları ayrılmağa;

• Təhsil iştirakçılarının ehtiyac və maraqlarına yönəldilmiş proqramların işlənilməsinin prioritet hesab etməyə və planlaşdırılma və keyfiyyətə nəzarətdə onların iştirakı kimi demokratik modellərə keçməyə;

• Milli və yerli səviyyələrdə tələbatların təhlili, işin planlaşdırılması, monitorinqi, hesabat və onların qiymətləndirilməsi, həmçinin beynəlxalq səviyyədə müqayisəli araşdırmalar, eləcə də hərtərəfli statistik məlumatların yığılması üçün xüsusi sistemin yaradılmasına;

• «Ömür boyu təhsil» proqramının həyata keçirilməsində gender bərabərliyi siyasətinin tətbiqi üzrə monitorinqin kəmiyyət vasitələrindən istifadə edilməsinə;

• Yaşlıların formal və qeyri-formal təhsilinin lisenziyalasdırılması və tanınması üçün effektiv sistem (Bunun əsas tərkib hissəsi artıq alınmış təhsilin tanınması sistemi* olmalıdır) yaratmağa;

• İşsizlik və yoxsulluq kimi sosial problemlərin həllində «Yaşlıların təhsili» və «Ömür boyu təhsilin» potensialından daha intensiv istifadəyə;

• Ömür boyu təhsilin siyasətini və təcrübəsini dəstəkləmək məqsədilə ölkədə ali təhsil elminin real potensialından daha effektiv istifadə edilməsinə;

• Təşkilatları və donorları yaşlıların təhsilinin tələblərinə daha çox diqqət yetirməyə və bunu mühüm bir məsələ kimi müəyyən etməyə çağırışlar.

«Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunu»nın yeni layihəsində (əminik ki, tez bir zamanda bu layihə MM tərəfindən qəbul ediləcəkdir) ilk dəfə olaraq Azərbaycan təhsil sistemində yaşlıların təhsili, formal və qeyri-formal təhsil formaları kimi yeni yanaşmaların öz əksini tapması ilə

Boloniya prosesinə gedən ən önəmli yollardan biri kimi qiymətləndirilməlidir. Fikrimizcə, yaşlıların təhsili, eləcə də ilkin baza təhsili üzrə verilmiş standart formalı təhsil sənədlərini qəbul etmə sahəsində işəgötürənlərin də hüquqlarını müvafiq qanunvericilik aktları ilə tənzimləmək mümkündür.

Bizim xüsusi şərhimiz. Avropa nazirlərinin Boloniya görüşündən sonra birgə imzaladıqları Deklorasiya, faktiki olaraq, Avropada «Boloniya prosesi»nin başlanğıcı oldu. Nazirlərin Boloniya prosesi çərçivəsində müəyyənləşdirdikləri perspektiv fəaliyyət üçün konkret müddəalar, demək olar ki, bütün ölkələri düşünməyə vadar etdi və Azərbaycan kontekstindən də göründüyü kimi, ayrı-ayrı ölkələr ali təhsil sisteminin inkişafı istiqamətində məhz elə həmin tendensiyalara doğru real addımlar atmağa başladılar. Avropa Birliyi bu ümumavropa sənədinə uyğun ali təhsil sahəsində aparılacaq böyük miqyaslı islahatları dəstəkləyərək onun 2010-cu ildən etibarən beynəlmilləşdiriləcəyinə əmin olduğunu bildirmişdir. Ali təhsilin ümumavropa inkişaf tendensiyalarının diqqətlə təhlili zamanı açıq-aşkar görmək olur ki,

Birinci-Avropa ölkələrinin nazirləri birmənalı şəkildə ali təhsilin inkişafında maraqlıdırlar və onun perspektivlərinə də son dərəcə böyük inamla baxırlar. Ən azı ona görə ki, onlar ümumi bir məxrəcə gələrək görüşmüş, birgə sənəd imzalamış və ən nəhayət, buna əsasən Avropa Şurasının büdcəsində həmin fəaliyyət üçün maliyyə vəsaiti nəzərdə tutulmuşdur.

İkinci-Nazirlər öz ölkələrində Avropanın digər ölkələrinin tələbələrini üçün ali təhsil imkanlarının daha da genişləndirilməsini bəyan etdilər ki, bu da sonradan təhsil üçün ayrılan dövlət maliyyə vəsaitlərinin çoxaldılması tendensiyası ilə səciyyələndi. Əvvəllər buna utopiya kimi baxanlar, sonradan bütün bunların əsl reallığa çevrilməsinin şahidi oldular. Məsələn, artıq Fransada təhsil üçün ayrılan vəsait ümumi büdcənin 4/1-nə qədər artırıldı.

Üçüncü-Deklorasiyanın mətnindən də göründüyü kimi, nazirlər təhsil standartları baxımından «Avropanın bölünməzli» ideyasını ortaya atmaqla, gələcəkdə Şengen zonası avropa məkanı mexanizmlərinə bənzər modelin tamlıqla tətbiqinə doğru inamlı hərəkəti dəstəklədilər. Bu, ilk növbədə ümumavropa standartlarının əmək bazarındakı rolunun artırılmasına xidmət edir və bazar tələbatının ödənilməsi subyektin tələbatı ilə uzlaşdırılıb bütün proses vətəndaşların dərəcədəki rolunun artırılmasına yönəldilir.

* Qeyd: göründüyü kimi bu yanaşma elə Boloniya prosesinin əsas şərtlərindən biridir.

Dördüncü-Avropa ölkələrinin hökumətləri öz ali məktəblərinin ümumavropa ali məktəblər şəbəkəsinə daxil olmaları barədə niyyətlərini bəyan etdilər. Əmək bazarının tələbatı və tələbələrin maraqları nəzərə alınmaqla onların Avropa zonasında maneəsiz miqrasiyasının təminatı üçün öhdəliklər götürülərək təhsil müəssisələrinin vahid şəbəkəyə qoşulmasının vacibliyi xüsusi olaraq vurğulandı. Burada, həmçinin mühazirələrin mövzusu, başqa sözlə məzmun, yerli professor-müəllim heyətinin keyfiyyət tərkibi, tələbələrin islahatlarla meylliliyi və sairə kimi təsiredici faktorların da nəzərə alınması qeyd olundu.

Əgər Boloniya Deklorasiyasına mobilliyin genişləndirilməsi ilə əlaqədar olaraq əlavə kimi bir müddəə salınıbmıdırsa, nazirlərin yüksək səviyyədə növbəti görüşündə (Praqa-2001) bu müddəə xüsusi çəkisinə görə ön plana çəkilməmişdi. Belə ki, növbəti sənəddə tələbələrin Avropa zonasında müstəqil-maneəsiz hərəkəti üçün bütün «səddlərin» aradan qaldırılması ideyası bu prosesin gələcəkdə inkişaf etdirilməsi üçün əsas şərtlərdən birinə çevrildi. Hətta növbəti dəfə imzalanan rəsmi sənəddə bu, «mobilliyə dəstək» başlığı altında verilərək kontingent baxımından onun əhatə dairəsi xeyli genişləndirildi. Tələbələrlə yanaşı tədqiqatçıların, menecerlərin (Universitet idarəedənlərinin) də hərəkətində mobilliyin dəstəklənməsi zamanı qarşıya çıxıb olacaq sosial problemlərin həllinin vacibliyi də xüsusi vurğulandı. Nəzərə alındı ki, mobilliyin təminatı üçün imkanların genişləndirilməsi Avropa birliyinin müvafiq proqramları çərçivəsində həyata keçirilə bilər. Buna Avropa Şurasının (Nays) 2000-ci ildə rəsmi şəkildə dəstəklədiyi və həyata vəsiqə qazanmış «Mobillilik üzrə Fəaliyyət Planı»-nı misal gətirmək olar.

Yenə də qayıdaq prosesin xronoloji inkişaf tarixinə. Sorbona Deklorasiyasından 3 və Boloniya Deklorasiyasından isə 2 il keçdikdən sonra Avropanı təmsil edən 30-dan artıq ölkənin nazirləri 19 may 2001-ci ildə Çexiyanın paytaxtı olan Praqa şəhərində görüşmüş, əldə olunan nailiyyətlərə qiymət verilməmiş, gələcək fəaliyyət perspektivləri müəyyənləşdirilmişdir.

Avropa nazirlərinin Praqa görüşündə onlar növbəti dəfə ali təhsil sahəsində vahid Avropa zonasının yaradılması üzrə öz öhdəliklərini təsdiq etmiş, 2010-cu ilədək prosesin intensiv şəkildə aparılaraq bütün qitə ölkələrinin Avropa birliyinin inkişafı çərçivəsində Boloniya prosesinə qoşulması üçün səylərin artırılması qərarına gəlmişlər. Nazirlər Avropa ali məktəblərinin Salamanka və Avropa təhsilalanlarının Höte-

borq Konvensiyalarının şərtlərini nəzərə almış, Avropa Universitetləri Assosiasiyası və Avropa tələbələrinin milli birlik Assosiasiyasının da Boloniya prosesinə aktiv qoşulmalarını müsbət qiymətləndirmişlər. Praqa görüşü «mobil tələbə» ideyasını daha da genişləndirilərək Avropa ali təhsil Zonasının potensial imkanlarından lazımınca bəhrələnmək, ali təhsildə keyfiyyətin yüksəldilməsi istiqamətində intensiv fəaliyyəti davam etdirmək, dərəcələrin strukturunun vahid formaya gətirilməsi məqsədilə strategiyaları konkretləşdirmək, transmilli təhsil istiqamətində ölkələrarası qarşılıqlı əməkdaşlığı gücləndirmək, ömür boyu təhsilin vacibliyini xüsusi vurğulayaraq bu işi daha böyük miqyaslı prosesə çevirmək kimi ideyaların bir daha təsdiqlənməsi və onların daha da gücləndirilməsi ilə səciyyəvi olmuşdur.

Müxtəlif Avropa ölkələrinin rəsmi nümayəndə heyətləri Praqa Bəyannaməsinin aşağıdakı məqamlarına xüsusi diqqət yetirmişlər:

- Sadə başa düşülən və qarşılıqlı müqayisə oluna bilən dərəcələrin tanınması. a) kursların ayrı-ayrı bölmələri, dərəcələr və digər müvafiq nailiyyətlərin akademik və professional səviyyələrdə tanınmasının sadələşdirilməsi; b) vətəndaşların Avropa ali təhsil Zonasında öz kvalifikasiyası, bilik və bacarıqlarından effektiv istifadə; v) NARİC və ENİC təşkilatları və onların şəbəkəsi tərəfindən institusional, milli və ümumavropa səviyyəsində yardım; c) qəbul olunan dərəcələr strukturunun sadə, effektiv və ədalətli tanınması.

- İki əsas mərhələli sistemin qəbul edilməsi. a) dərəcədənəvvəlki və dərəcədənsonrakı mərhələlər; b) iki mərhələli ali təhsilin universitetlərdən başqa digər analoji təhsil müəssisələrində də tətbiqi; v) dərəcələrin alınmasına doğru gedən prosesdə tətbiq olunan proqramlar, onların tədris müəssisəsi və təhsilalanın, eləcə də əmək bazarının tələbatını ödəmə imkanları; c) bakalavr səviyyəsindəki dərəcə barədə Helsinki seminarının şərh və dəstək.

- Kreditlər sisteminin təsis edilməsi. a) prosesdə kredit sisteminin tətbiqi üçün ECTS sistemi və ya onun təkmilləşdirilmiş forması; b) toplayıcı sistemlər; v) yüksək keyfiyyətli təhsil verməyə doğru atılan addımlar; c) tələbələrin Avropa əmək bazarına maneəsiz çıxışı, nəticə etibarilə dünya əmək bazarına integrasiya; e) kreditlər və diploma standart formalı əlavələrin qoşulması Avropa ali təhsil sisteminin daha da cəlbediciliyini və rəqabətə dözümlülüyünü gücləndirir.

- Mobilliyin dəstəklənməsi. a) bu müddəə xüsusi rola malik olmaqla tələbələr, tədqiqatçılar və aparat rəhbərlərinin sərbəst hərəkətinə zəmanət verir; b) həmin istiqamətdə qarşıya çıxan hər hansı bir maneənin aradan qaldırılması və bütün bürokratik əngəllərin qarşısının alınması üçün götürülən öhdəliklər; v) mobilliyin tətbiqlə bağlı sosial problemlərin həlli; c) mobilliyin təminatı ilə əlaqədar Avropa Şurasının (Nays) rəsmi dəstəyini almış Fəaliyyət Planının realizəsi.

- Keyfiyyətin təmin olunmasında Avropa əməkdaşlığına dəstək. a) yüksək səviyyəli standartların müqayisə prosesinin sadələşdirilməsindəki rolu; b) ayrı-ayrı ölkələrdə keyfiyyətin təminatı və tanınma şəbəkəsinə daxil olan strukturlar arasında sıx qarşılıqlı əməkdaşlıq; v) keyfiyyətin təmin olunması sistemlərinin milli səviyyələrdə qəbulu; c) akkreditasiya (sertifikasiya) və qiymətləndirmədə ümumi qəbul olunmuş prinsiplərə uyğun müasir mexanizmlərin tanınması; q) ali təhsildə keyfiyyətin təminatı üzrə Avropa şəbəkəsinə (ENQA) daxil olmayan ölkələrlə tövsiyələrin ümumi normasının müəyyənləşdirilməsi və mütərəqqi təcrübənin yayılması üçün əməkdaşlıq.

- Ali təhsilə Avropa yanaşmasının dəstəklənməsi. a) «avropa» məzmununa doğru inamlı hərəkət; b) məzunların işlə təminatının gücləndirilməsi məqsədilə ali təhsil sektorunun kurs və proqramlarında bütün səviyyələr üçün inkişaf modullarının gücləndirilməsi; v) əsas etibarilə bu, yeni modullar, bir-biri ilə qarşılıqlı əməkdaşlığı həyata keçirən ali təhsil müəssisələrinin kurs və proqramlarına aid edilir ki, nəticədə isə birgə tanınma prosedurası reallaşır.

- Ömür boyu təhsil. a) ömür boyu təhsil Avropa təhsil Zonasının əsas elementi kimi; b) gələcək Avropa üçün rəqabətə davamlılıq, yeni texnologiyalardan lazımcına istifadə, sosial birliyin gücləndirilməsi, bərabər imkanlar və yaşayış səviyyəsinin yüksəldilməsi kimi mütərəqqi vəzifələri yerinə yetirməkdə ömür boyu təhsil-fasiləsiz təhsil modellərinin son dərəcə böyük miqyasda tətbiqi nəzərdə tutulur.

- Ali təhsil müəssisələri və tələbələr. a) ali təhsil müəssisələrinin, universitetlərin və tələbələrin Avropa ali təhsil Zonasının təsis və formalaşdırılmasında komponent, aktiv və konstruktiv rolu xüsusilə qeyd edilir; b) artıq bəzi universitetlər Avropa ali təhsil Zonasının effektiv, rəngarəng, çevik uyğunlaşa bilmə imkanlarının genişləndirilməsində aktiv fəaliyyət göstərirlər; v) qarşılıqlı inam, çeviklik, cəlbədicilik kimi faktorların əsasını yüksək keyfiyyət qoyduğundan, bütün

bunların Avropa ali təhsil Zonasında təşəkkül tapması vacibdir; q) Avropa ali təhsil müəssisələrinin təhsil proqramlarının inkişaf etdirilməsi, işlə təminata birbaşa təsir göstərən akademik keyfiyyətin yüksəldilməsi istiqamətində aktiv rolu var; c) təhsilin təşkili və məzmunun formalaşdırılmasında tələbələrin iştirakının vacibliyi vurğulanır, onların Boloniya prosesinin şərtləri çərçivəsində sosial problemlərinin həllinə diqqət yetirilir.

- Avropa ali təhsil Zonasının cəlbədiciliyinin təminatına dəstək. a) Avropa ali təhsilinin qitədən və dünyanın digər regionlarından olan tələbələr üçün cəlbədiciliyinin gücləndirilməsi son dərəcə vacib şərtlərdəndir; b) informasiya təminatının genişləndirilməsi yolu ilə ali təhsildə dərəcələr, yüksək keyfiyyət, akkreditasiya və qiymətləndirmə mexanizmləri digər ölkələrə, ümumiyyətlə isə bütün dünyaya çatdırılır ki, bu da öz növbəsində kvalifikasiyaların ümumi çərçivəsinin genişlənməsinə gətirib çıxaracaqdır; v) qeyd olunur ki, ali təhsil və elmi tədqiqatlar Avropanın beynəlxalq miqyasda cəlbədiciliyi və rəqabətə dözümlülüyünü gücləndirmək üçün vacib faktor kimi qəbul olunur; q) müxtəlif konfigurasiyalı proqram və ali təhsil müəssisələrindən Avropa ali təhsil Zonasına xeyir gətirilməlidir; c) Avropa ölkələri arasında transmilli təhsilin məqsədi və perspektivləri istiqamətində qarşılıqlı əməkdaşlıq əlaqələrinin gücləndirilməsinə çağırış.

Növbəti ideyalara keçid üçün bizim mövqe. Boloniya prosesinin müsbət nəticələrini əvvəlcədən proqnozlaşdırmaq üçün heç də münəccim olmaq vacib deyil. Sadəcə olaraq, deyək ki, birinci kursu Parijdə, növbəti kursları isə Turində keçmiş dünənki «mobil tələbələr» 20-30 ildən sonra artıq yaşlı ötdüyündən səhnədən getmiş Avropa menecmenti nümayəndələrinin yerini tutacaqlar. Onda, Avropa Zonası çərçivəsində axırıncı mümkün maneələr də təbii yolla dəf ediləcək, necə deyirlər, tamamilə yeni-ümumavropa etnosu yaradılacaqdır. Bu qaçılmaz prosesdir.

Bu materialın əvvəlki bölmələrində Boloniya prosesinin xronoloji inkişaf tarixini şərh edərkən Avropa nazirləri tərəfindən qəbul olunmuş Sorbona, Boloniya və Praqa Deklorasiyalarından sonra, xüsusi çəkisi heç də əvvəlkilərdən fərqlənməyən, əksinə, prinsip etibarilə bu prosese daha ciddi təkan verən, nazirlərin Berlin görüşündə qəbul etdikləri Bəyannamə də Boloniya prosesinin inkişaf tendensiyaqlarını daha dəqiq görmək baxımından maraqlıdır.

Beləliklə, 33 Avropa ölkəsinin ali təhsilə məsul olan nazirləri-hökumət nümayəndələri Praqa görüşündən sonra 19 sentyabr 2003-cü ildə Almanıyanın Berlin şəhərində Boloniya prosesilə bağlı növbəti Beynəlxalq Konfransda görüşmüşdürlər. Konfransın əsas məqsədi kimi Praqadan sonrakı dövrü qiymətləndirmək və ümumavropa ali təhsil məkanının bərqərar olunma prosesini sürətləndirmək məqsədilə gələcək üçün yeni fəaliyyət prioritetlərini müəyyənləşdirmək məsələləri gündəliyə çıxarılmış, konkret müddəalar, əsas prinsiplər və fəaliyyət üçün strateji istiqamətlər barədə növbəti dəfə ümumi razılıq əldə edilmişdir.

Berlin Konfransında Boloniya prosesinin sosial aspektlərinin vacibliyi təsdiqlənərək tədris müəssisələrinin, eləcə də kvalifikasiyaların (diplomların-dövlət sənədlərinin) rəqabət qabiliyyətliliyinin artırılmasının həm milli, həm də ümumavropa səviyyəsində zəruriliyi vurğulanmış, sosial əlaqələrin möhkəmləndirilməsi və cinsi qeyri-bərabərliyin aradan qaldırılmasına istiqamətləndirilmiş ümumavropa ali təhsil məkanının sosial göstəricilərinin yaxşılaşdırılması istiqamətində məqsədyönlü fəaliyyət dəstəklənmişdir.

Nazirlər Lissabonda (2000) və Barselonada (2002) keçirilmiş, Avropada biliklərə əsaslanan və sabit yüksəliş, çoxlu və keyfiyyətli iş yerləri, eləcə də böyük siyasi birliyi təmin etməyə qadir olan dünyada ən rəqabət qabiliyyətli və dinamik iqtisadiyyat yaradılmasına istiqamətlənmiş, həmçinin Boloniya prosesi çərçivəsində daha sıx əməkdaşlıq üçün fəaliyyətə çağıran Avropa Şurasının gəldiyi nəticələri lazımınca nəzərə almışlar. Onlar Boloniya prosesinin Praqa ilə Berlin arasındakı dövrdə inkişaf etdirilməsi üzrə Komissiyaya tapşırılmış işlərin vəziyyəti barədə hesabatı dinləmiş, Avropa Universitetləri Assosiasiyasının (EUA) hazırladığı «Trends III» hesabatı, həmçinin də həmin dövrdə işçi Proqramının bir hissəsi kimi bezi iştirakçı ölkə və ali təhsil müəssisələri, təşkilatçılar və tələbələr tərəfindən təşkil edilmiş seminarların nəticələri ilə də tanış olmuşlar. Boloniya prosesi prinsiplərinin tətbiqi sahəsində xeyli tərəqqinin əldə olunduğunu göstərən gələcək strategiyaya baxılmış, sonda Avropa Komissiyası və Avropa Şurasının təkliflərini nəzərə alaraq prosesin gələcək perspektivlərinə rəsmi dəstək verilmişdir.

Rəsmilər iştirakçı ölkələrin hər birində ali təhsillə tədqiqatçı sistemlər arasında daha sıx əlaqələrin təmin edilməsi üçün səy göstəriləcəyi barədəki fikirlər ətrafında müzakirələr aparmış, ümumavropa ali təhsil məkanının ilkin mərhələdə

Avropa tədqiqat məkanı ilə birgə fəaliyyətdən xeyli bəhrələncəyinə, beləliklə də «Bilik Avropasının» bünövrəsinin möhkəmləndiriləcəyinə xüsusi inam bildirmişlər. Əsas məqsədin müxtəlif əməllərin mədəni prinsipinə uyğun Avropa mədəni sərvətinin və dil rəngarəngliyinin saxlanması, Avropa ali məktəbləri arasında əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsi yolu ilə inovasiya potensialının, sosial və iqtisadi inkişafın stimullaşdırılması olduğu bəyan edilmişdir. *

Burada ümumavropa ali təhsil məkanının inkişafında ali məktəblərin və tələbə təşkilatlarının bəlkə də ən həlledici rolu elan edilmiş, ali təhsil müəssisələrinin Avropa Universitetləri Assosiasiyasının (EAU) Qrants Konvensiyasının nəticəsi olan məlumat, eləcə də ali təhsil müəssisələrinin Avropa Assosiasiyasının (EURASHE) bəyanatı və Avropa tələbələrinin milli ittifaqının (ESCB) məlumatları da nəzərə alınmışdır.

Nazirlər dünyanın digər bölgələrinin Ümumavropa ali təhsil məkanının inkişafında marağı olmalarını alqışlamış, onlar Konfransda hələ Boloniya prosesinə daxil olmayan Avropa ölkələri nümayəndələrinin, həmçinin Avropa İttifaqı, Latin Amerikası və Karib bölgəsinin (EULAC) ümumi ali təhsil məkanı üzrə işçi qrupun nümayəndələrinin də iştirakını müsbət hal kimi qiymətləndirmişlər.

Tərəqqi. Nazirlər ali təhsil üzrə Praqa Sammitindən sonra irəli sürülən, təhsilin uzlaşması və uyğunlaşdırılması prinsipinin daha da gücləndirilməsinə, daha şəffaf ali təhsil strukturlarının yaradılmasına və ali məktəblər səviyyəsində, eləcə də milli səviyyədə Avropa ali təhsilinin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına yönəldilən müxtəlif təşəbbüsləri alqışlayaraq bütün tərəflərin – ali təhsil müəssisələri, tələbələr və digər maraqlı şəxslərin – bu məqsədlə əməkdaşlığı və öhdəliklərini lazımınca qiymətləndirmişlər. Onlar ümumavropa ali təhsil məkanının yaradılması üçün Boloniya prosesinin bütün elementlərinin vacibliyini vurğulamış və ali məktəblər, milli və ümumavropa səviyyələrində səylərin artırılmasının zəruriliyini nəzərə çatdırmışlar. Bütün bunlarla yanaşı prosesin sonrakı inkişafının stimullaşdırılması üçün növbəti iki ildə aralıq prioritetləri əldə rəhbər tutaraq gələcək fəaliyyətin strategiyasına xüsusi diqqət yetirilmişdir. Keyfiyyəti təmin edən səmərəli sistemlərin inkişaf etdirilməsi, iki mərhələyə əsaslanan sistemdən lazımınca istifadə, eləcə də dərəcələr və

tədris mərhələləri (tsiklləri) sisteminin təkmilləşdirilməsi məqsədilə səylərin daha da artırılması nəzərdə tutulmuşdur.

Keyfiyyətin təmin edilməsi. Ötən illərin təcrübəsi göstərmişdir ki, ali təhsildə yüksək keyfiyyətin əsasını ümumavropa ali təhsil məkanının inkişafı təşkil edir. Avropa nazirləri keyfiyyətin gələcək inkişafının ali məktəblər, milli və ümumavropa səviyyələrində təmin edilməsini öz öhdələrinə götürmüş, həmçinin keyfiyyətin təmin edilməsi üzrə ümumi meyar və metodologiyaların inkişafının vacibliyini, xüsusi olaraq nəzərə çatdırmışlar. Onlar eyni zamanda qeyd etmişlər ki, institusional muxtariyyət prinsipinə müvafiq olaraq keyfiyyətin təmin edilməsi üzrə əsas məsuliyyət hər bir ali məktəbin öz üzərinə düşür. Bu da akademik sistemin milli keyfiyyət sistemi çərçivəsində real təhlili –hesabatı, eləcə də dövlət standartlarına uyğun təhsil vermə səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün əsasdır.

Yekunda, nazirlər belə bir razılığa gəlmişlər ki, 2005-ci ilədək keyfiyyətin təmin edilməsi üzrə milli sistemlər aşağıdakılardan ibarət olmalıdır:

- iştirak edən təşkilat və müəssisələrin vəzifələrinin təyin edilməsi;
- daxili və xarici rəyi, tələbələrin iştirakı və nəticələrin nəşri də daxil olmaqla təhsil proqramlarının və ali məktəblərin özünün qiymətləndirilməsi;
- akkreditasiya, attestasiya və müqayisə prosedurları sisteminin mütləq tətbiqi;
- beynəlxalq tərəfmüqabillik, əməkdaşlığın genişləndirilməsi ilə ümumi şəbəkənin yaradılması.

Nazirlər Avropa səviyyəsində ENQA təşkilatını EUA, EURASHE və ESİB ilə birgə-qarşılıqlı əməkdaşlığı həyata keçirərək keyfiyyətin təminatı üçün uyğunlaşdırılmış standartları, üsulları və rəhbər prinsipləri özündə əks etdirən xüsusi sənədlər paketini yaratmağa, keyfiyyəti təmin etmək və ya müəssisə, təşkilatların akkreditasiyası üçün adekvat uyğunlaşdırılmış yoxlama-nəzarət sisteminin təminat üsullarını araşdırmağa, həmçinin bu məsələlər üzrə 2005-ci ildə Komissiya vasitəsilə Avropa nazirlərinə hesabat verməyə çağırmışlar. Müvafiq qaydada keyfiyyətin təmin edilməsi üzrə digər birlik və təşkilatların təcrübəsinin də nəzərə alınacağı məqsədemüvafiq hesab olunmuşdur.

Dərəcələrin strukturu: iki əsas pillədən ibarət olan sistemin qəbulu. Nazirlər böyük razılıq hissilə qeyd etmişlər

ki, iki pilləli sistemə dair Boloniya Bəyannaməsindəki öhdəliyin qəbulundan sonra Avropa ali təhsil sisteminin hərtərəfli restrukturizasiyası yüksək sürətlə getmiş, bütün iştirakçı nazirlər iki pilləli sistemin 2005-ci ilədək tətbiqinə başlaması öz öhdələrinə götürmüşlər. Əldə edilmiş nəticələrin ümumiləşdirilməsi ilə yeni ixtisasların anlaşılması və qəbulu prosesi-nin həm ali məktəb çərçivəsində, həm də onlarla işgötürənlər arasında konstruktiv dialoqun möhkəmləndirilməsi yolu ilə təkmilləşdirilməsinin vacibliyi vurğulanmışdır. Konfrans çərçivəsində iştirakçı ölkələrin ali məktəb sistemləri üçün uzlaşdırılmış, ölçülən və müqayisə edilə bilən ixtisasların stukturunun yaradılması təşəbbüsü bəyanılmışdır. Həmin struktur iş həcmnin göstəriciləri, tədris prosesinin səviyyəsi, onun nəticələri, səlahiyyətlər və istiqamətlər nəzərə alınmaqla ixtisasların ümumi çərçivədə müəyyənləşdirilməsində xüsusi rol oynayır. Eyni zamanda, konfrans iştirakçıları tərəfindən ali təhsilin ümumavropa mühiti üçün ixtisasların ümumiləşdirilmiş strukturunun işlənilib hazırlanması (konkret müddətlərdə) kimi vacib bir məsələnin həlli barədə də konkret razılıq əldə olunmuşdur. Qeyd edilmişdir ki, bu çərçivələrdə dərəcələr müəyyən mənada dəqiq müəyyənləşdirilmiş nəticələrə malik olmalıdır. Birinci və ikinci pillələrin dərəcələri əmək bazasının müxtəlif fərdi, akademik ehtiyaclarının və tələbatının təminatı üçün ayrı-ayrı istiqamətlər və profillərə uyğunluq şərti əsasdır. Təbii ki, birinci pillənin dərəcələri, tanınma üzrə Lissabon Konvensiyasına müvafiq olaraq, ikinci pillə proqramlarına çıxış imkanlarını yaratmalı, ikinci pillənin dərəcələri dokorluq dərəcəsini almaq üçün sonrakı tədqiqatların aparılması üçün real imkanlar açmalıdır.

Konfrans iştirakçıları bütün imkanlardan və müvafiq vəsi-tələrdən istifadə etməklə hamının ali təhsil almaq imkanlarının genişləndirilməsi, bu sahədə bərabər imkanların yaradılması üçün öz öhdəliklərini bir daha bəyan etmişlər.

Mobilliyin genişləndirilməsi. Tələbələrin, akademik və inzibati heyətin mobilliyinin artırılması, onların hərəkətinin təminatı ümumavropa ali təhsil mühitinin müəyyənləşdirilməsi üçün əsas şərtir. Nazirlər onun akademik və mədəni, həmçinin sosial və iqtisadi mühit üçün zəruriliyini də qeyd etmiş, ötən dövrdə mobilliyin artımından razı qaldıqlarını bildirmişlər. Bu artım Avropa Şurası proqramlarının əhəmiyyətli dərəcədə dəstəklənməsi sayəsində mümkün

olmuşdur. Nazirlər tələbələrə mobilliyi üzrə keyfiyyətin gücləndirilməsi üzrə statistik göstəricilərin yaxşılaşdırılması və hədudların daha da genişləndirilməsi istiqamətində zəruri addımlara görə məsuliyyəti öz üzərlərinə götürmüşlər.

Ümumavropa ali təhsil məkanı çərçivəsində mobilliyə doğru istiqamətlənmiş yolda bütün maneələrin aradan qaldırılması üçün səy göstərmək niyyətləri xüsusilə qeyd edilmişdir. Tələbə mobilliyinin stimullaşdırılması məqsədilə nazirlər milli sərmayə qoyuluşu və qrantların ayrılması üçün zəruri addımlar atacaqları barədə də öhdəliklər götürmüşlər.

Kreditlər sisteminin yaradılması. Nazirlər ümumavropa kreditlər sisteminin (ECTS) mobilliyin inkişafında və beynəlxalq təhsil proqramının işlənilib hazırlanmasında oynadığı xüsusi rolun vacibliyini qeyd etmiş və bildirmişlər ki, ECTS milli kredit sistemləri üçün daha ümmiləşdirilmiş baza təşkilatına çevrilməlidir. ECTS-in ötürücü sistemdən yığıcı sistemə çevrilməsi məqsədilə gələcək təkamül dəstəklənmişdir. Bu sistemin ardıcıl olaraq ali təhsilin genişlənməsinə ümumavropa məkanı çərçivəsində inkişaf etdirilməsinin zəruriliyinə xüsusi diqqət yetirilmişdir.

Dərəcələrin qəbul edilməsi: dəqiq və müqayisəli dərəcələr sisteminin tətbiqi. Nazirlər Boloniya prosesinə qoşulmuş bütün ölkələr tərəfindən ratifikasiya edilməli olan ENIS və NARIS şəbəkələrini, həmçinin federal hakimiyyətin səlahiyyətli orqanlarını Konvensiyanın gələcək realizəsi üçün geniş imkanların yaradılmasına, Lissabon Konvensiyasının qəbul edilmə üzrə şərtlərinə əməl olunmasına çağırmışlar. Onlar hər bir məzun-tələbəyə 2005-ci ildən başlayaraq avtomatik şəkildə, ödəniş tələb olunmadan diploma əlavənin verilməsini nəzərdə tutan məqsədi müəyyənləşdirmiş, əlavənin geniş yayılmış Avropa dillərinin birində nəşrini məqsədmüvafiq bilməmişlər.

Müəssisələr və iş təklif edənlər diploma əlavələrin real tətbiqi, işlə təminat sahəsində vəziyyətin daha da yaxşılaşdırılması və gələcək təhsil üçün akademik nüfuzun artırılması məqsədilə ali təhsilin daha çevik və şəffaf dərəcələr sisteminin üstünlüklərindən istifadə etməlidirlər. Bu cür fəaliyyət prioritet sahə kimi qəbul olunur.

Ali təhsil müəssisələri və tələbələr. Ali təhsil müəssisələrinin və tələbələrin Boloniya prosesinə aktiv qoşulması alqışlanaraq etiraf edilmişdir ki, yalnız prosesin tərəfmüqabilərinin fəal iştirakı onun uzunmüddətli uğurunun təminatıdır.

Güclü ali məktəblərin iqtisadi və sosial inkişaf prosesinə mümkün töhvəsi nəzərə alınaraq, onların təşkili və inzibati

strukturlarına dair müstəqil qərarçıxarma hüququnun genişləndirilməsinin zəruriliyi etiraf edilmişdir. Bundan əlavə, nazirlər islahatların müvafiq funksiya və proseslərə tam inteqrasiyasını təmin etmək üçün ali təhsil müəssisələrini aktiv fəaliyyətə çağırmışlar.

Tələbə təşkilatlarının Boloniya prosesində konstruktiv iştirakı qeyd olunaraq tələbələrin həm ilkin, həm də sonrakı mərhələlərdə tədbirlərə cəlb edilməsinin zəruriliyi də xüsusi vurğulanmışdır. Tələbələr prosesin idarə olunmasında bərabər hüquqlu tərəfmüqabiləri kimi qiymətləndirilmiş və xüsusi qeyd edilmişdir ki, onların prosesə cəlbə məqsədilə milli qanunvericilik çərçivəsində həyata keçirilən tədbirlər ali təhsilin ümumavropa mühitində geniş vüsət tapmasına şərait yaratmışdır. Ali məktəblər və tələbə təşkilatları tələbələrin ali təhsilin idarə edilməsi prosesinə aktiv qoşulmasının genişləndirilməsi üsullarının müəyyənləşdirilməsi vacib faktor kimi ön plana çəkilmişdir.

Övvəlcədən planlaşdırılmış müddətdə təhsil prosesinin uğurla başa vurulması tələbələr üçün müvafiq tədris və yaşayış şəraitinin yaradılması, həmçinin onların sosial və iqtisadi səhədə müəyyən çətinliklərinin aradan qaldırılmasının zəruriliyi barədə də geniş müzakirələr keçirilmişdir.

Ali təhsil sahəsində Avropa tərkib hissəsinin dəstəklənməsi. Nazirlər qeyd etmişlər ki, onların Praqada verdikləri bəyanata müvafiq olaraq Avropa məzmunlu, istiqamətli və ya təşkilatlı əlavə modullar, kurslar və tədris planları işlənilib hazırlanmışdır. Həmçinin bildirilmişdir ki, Avropanın müxtəlif ölkələrinin ali məktəbləri onların inteqrasiya edilmiş tədris proqramları, eləcə də birinci, ikinci və üçüncü səviyyələrdə ümumi dərəcələrin işlənilib hazırlanmasına yardım etmək məqsədilə akademik ehtiyatların və mədəni ənənələrin birləşdirilməsi üzrə artıq müəyyən təşəbbüslər irəli sürülmüşdür. Bundan başqa, müştərek dərəcələr proqramlarında xaricdə təhsilin əsas dövrünün təşkili zəruriliyi vurğulanmış, qeyd edilmişdir ki, bu, tələbələrin öz potensialını Avropa oxşarlığı, vətəndaşlığı və işlə təmin edilmə imkanları nöqtəyi-nəzərdən tam şəkildə realizə üçün linqvistik fərqliliyin aradan qaldırılması məqsədini daşıyır.

Nazirlər müvafiq dərəcələrin müəyyən olunaraq onların qəbul edilməsində çətinlik yaradan qanunvericiliklərin aradan qaldırılması məqsədilə bu məsələnin milli səviyyələrdə həllini və müştərek dərəcələrin alınması üçün inteqrasiya edilmiş tədris planlarının işlənilib hazırlanmasını fəal şəkildə

dəstəkləmiş, onların keyfiyyətli adekvatlığının təmin edilməsini öz öhdələrinə götürmüşlər.

Ümumavropa məkanında cəlbədicilik faktorunun gücləndirilməsi. Nazirlər Avropa ali təhsilinin cəlbədiciliyi və onun hamı üçün açıqlığının genişləndirilməsi istiqamətində fəaliyyəti dəstəkləmiş, üçüncü dərəcəli ölkə tələbələri üçün təhsil proqramlarının işlənilib hazırlanmasında öz imkanlarını təklif etmişlər. Bəyan olunmuşdur ki, ali təhsil sahəsində transmilli mübadilənin idarə edilməsi akademik keyfiyyətə və akademik dəyərlərə əsaslanmalıdır.

Dünyanın digər ölkələrinin regionlarını təmsil edənlər üçün Boloniya çərçivəsində müvafiq seminar və konfransların keçirilməsi vasitəsilə həmin regionlarla əməkdaşlığın genişləndirilməsi prioritet fəaliyyət kimi qəbul olunmuşdur.

Ömür boyu təhsil. Təhsil sahəsində ömür boyu təhsilin reallaşdırılması aktual məsələ kimi vurğulanmış, keçən dövr ərzində bu istiqamətdə müəyyən konkret addımlar atılmış, milli siyasətlər elə qurulmuşdur ki, qoyulan məqsədə lazımcınca nail olunsun və ali məktəblər, digər maraqlı təşkilatlar ömür boyu təhsil imkanlarının genişlənməsinə daha intensiv cəlb edilsinlər. Qeyd edilmişdir ki, bu cür fəaliyyət ali təhsil və ondan sonrakı təhsilin tərkib hissəsi olmalıdır.

Nazirlər bir də vurğulamışlar ki, vətəndaşların maraq və imkanlarına müvafiq olaraq ali təhsilə qədərki, ali təhsil çərçivəsində və ali təhsildən sonrakı ömür boyu təhsilin təkmilləşdirilməsi və onun tələbatı cavabvermə qabiliyyətinin gücləndirilməsi də zəruri məsələlərdən hesab edilir.

Əlavə tədbirlər. Berlin Konfransında səslənən əsas ideyalardan biri «Ümumavropa ali təhsil məkanı (EHEA) və Ümumavropa tədqiqat məkanı (ERA) – dərəcənin biliyə əsaslanan iki ən vacib prinsipi, komponentidir» bəyanatı olmuşdur.

EHEA və ERA arasında daha möhkəm əlaqələrin yaradılmasının zəruriliyini, həmçinin də tədqiqatların Avropa Zonasında ali təhsilin tərkib hissəsi kimi vacibliyini dərk edərək, nazirlər ali təhsilin iki pilləsini tamamlayan doktorluq səviyyəsinin Boloniya prosesinin üçüncü səviyyəsi kimi əlavə edilməsini lazım bilmişlər. Eyni zamanda onlar tədqiqatların, tədqiqatla bağlı təhsillənmənin, fənlərarası əlaqələrin dəstəklənməsinin ali təhsildə keyfiyyətin yaxşılaşdırılması və daha da gücləndirilməsi, ümumilikdə isə Avropa ali təhsil sisteminin rəqabətə davamlılığının genişləndirilməsi üçün vacib rol oynadığını təsdiq etmişlər. Konfransda doktorluq və postdoktorluq səviyyələrində də mobilliyin gücləndirilməsi,

eyni zamanda doktorluq səviyyəsinin əldə edilməsi və gənc tədqiqatçıların hazırlığı çərçivəsində maraqlı olan ali təhsil müəssisələri arasında qarşılıqlı əlaqələrin, partnyorluq fəaliyyətinin inkişafı prioritet fəaliyyət kimi xüsusi vurğulanmış, müvafiq tövsiyələr verilmişdir. Avropanın ali təhsil müəssisələri daha maraqlı və effektiv tərəfmüqabil kimi fəaliyyətdə aktivləşmiş, bu mənada nazirlər Avropa ali təhsil müəssisələrinə texnoloji, sosial və mədəni təkamül, eləcə də dərəcənin tələbatı baxımından tədqiqatların rolunun və relevantliyinin artırılması xahişi ilə müraciət etmişlər.

Burada bir xüsusi məqama da diqqət yetirilmişdir. Ali məktəblərin proses zamanı qarşılaşdıqları elə məsələlər var ki, onların təkbəşinə həlli faktiki olaraq mümkün deyil. Bununla əlaqədar ali təhsil müəssisələrinə güclü dəstək, o cümlədən də maliyyə dəstəyi verilməlidir. Milli Hökumətlər və Avropa təşkilatları tərəfindən xüsusi qərarların qəbulu da son dərəcə əhəmiyyətlidir.

Son nəticədə nazirlər doktorluq səviyyəsi üzrə olan şəbəkənin dəstəklənməsi, onun gələcəkdə daha da təkmilləşdirilməsi və gücləndirilməsi, eləcə də bu şəbəkənin ümumavropa təhsilində xüsusi çəkisinin artırılması ilə əlaqədar səylərin göstərilməsini bəyan etmişlər.

Nəticələrin xülasəsi. 2010-cu ilə qədər planlaşdırılmış tədbirlərə görə, Boloniya prosesi çərçivəsində qazanılmış tərəqqinin, nailiyyətlərin təhlili üzrə müəyyən işlərin görülməyi proqnozlaşdırılır. 2005-ci ilə kimi, nazirlərin qarşıdakı görüşünədək Boloniya prosesinin inkişafını izləmək və onun tərəqqisi, növbəti iki il üçün isə müəyyənləşdirilmiş aşağıdakı aralıq prioritetlərin həll olunması üzrə ətraflı hesabatlar hazırlamaq məqsədilə komissiyaya müvafiq göstəriş verilmişdir:

- keyfiyyətin təminatı;
- ikipilləli sistem;
- dərəcə mərhələlərinin tanınması.

Bundan əlavə, növbəti illərdə iştirakçı ölkələr ali təhsil sahəsində Boloniya prosesi məqsədlərinə uyğun tədqiqatlar üçün zəruri məlumatlara çıxışı təmin etməyə hazır olacaqlar. Aparılan tədqiqat və onun nəticələri üzrə məlumatlar bankına çıxış sadələşdiriləcəkdir.

Prosedura. Konfransda Praqa Bəyannaməsinin üzlük haqqında ərizələrə dair bəndin aşağıdakı kimi təkmilləşdirilməsi zəruri hesab edilmişdir:

Avropa Mədəniyyət Konvensiyasının iştirakçı ölkələri o halda ali təhsilin Ümumavropa məkanının üzvü kimi qəbul edilə bilirlər ki, onlar eyni zamanda öz ali təhsil sistemlərində

Boloniya prosesi çərçivəsində müəyyənləşdirilmiş məqsədlərə nail olmalarına hazırlıqları barədə rəsmi bəyanat versinlər. Onların ərizələrində deklarasiyanın prinsip və məqsədlərinə nail olunma üsulları barədə məlumat şərh edilməlidir.

Etiraf olunmuşdur ki, Boloniya prosesində iştiraka imza atmış ölkələrin hamısında əhəmiyyətli dəyişikliklər və islahatlar aparılır. Bütün yeni üzv ölkələrə, Boloniya prosesində nəzərdə tutulduğu kimi, bu islahatların qarşılıqlı müzakirələr və müvafiq yardım göstərilməklə həyata keçirilməsi üçün dəstək veriləcəkdir.

Əlavə struktur. Nazirlər konfransın Bəyannaməsində qoyulmuş məsələlərin həllini, eləcə də Boloniya prosesinin inkişafına ümumi nəzarəti və növbəti görüşün hazırlanmasını Komissiyaya həvalə etmişlər. Komissiyaya Boloniya prosesinin və Avropa komissiyasının, həmçinin məsləhətçi üzvlər rolunda Avropa Şurasının, EUA, EURASHE, ESİB və UNESCO/CEPES təşkilatlarının təmsilçilərindən ibarət mütəxəssislər daxil olacaqdır. Qrupun iclasları ən azı ildə iki dəfə hal-hazırda AŞ-ya sədrlik edən ölkənin sədrliyi altında keçirilməlidir. Bu halda vitse-sədr vəzifəsini nazirlərin növbəti konfransını təşkil edəcək ölkə aparacaqdır.

AŞ-ya prezidentlik edən ölkənin rəhbərliyi altında olan idarəetmə orqanı Komissiyanın görüşləri arasındakı müddətdə işə yenidən baxacaq, idarəetmə orqanı sədrdən, növbəti təşkilatçı ölkədən olan vitse-sədrdən, AŞ-nın əvvəlki və sonrakı sədrlik edən ölkələrindən, bir il müddətinə Komissiya tərəfindən seçilmiş üç iştirakçı ölkədən, Avropa komissiyası nümayəndələrindən və məsləhətçi üzvlər qismində Avropa Şurası, EUA, EURASHE və ESİB nümayəndələrindən ibarət olacaqdır. Komissiya və idarəetmə orqanı zəruri hallarda xüsusi görüşlər təşkil etmək hüququna malikdirlər.

Bütün gələcək fəaliyyət nazirlərin növbəti konfransının təşkilatçı ölkəsinin Katibliyi tərəfindən dəstəklənəcəkdir.

Berlin Konfransından sonra keçiriləcək növbəti konfransda (Norveç-2005) Komissiya idarəetmə orqanı və Katiblik qarşısında qoyulmuş vəzifələrin dəqiq təyinatını təqdim edəcəkdir.

Nazirlər Boloniya prosesi üzrə sonuncu Bəyannamədə qeyd edilmiş mövzu və fəaliyyətdə göstərilən məsələlərlə bağlı nəaliyyətlər üçün bütün addımların üzlaşdırılmasını və nəticələrin növbəti görüşdə təqdim olunmasının vacibliyini bildirərək Komissiyaya xüsusi tapşırıq vermişlər.

Hörmətli oxucular! Azərbaycan təhsil sisteminin dünya təhsil sisteminə inteqrasiyasını dəstəkləyən və bununla da

Azərbaycan təhsilini daim inkişafda görmək arzusunda olan çox hörmətli pedaqoji ictimaiyyət və əziz həmvətənlər! Avropa ali təhsil sisteminin inkişafı baxımından son illərdə ən önəmli strateji fəaliyyət hesab edilən Boloniya prosesinin intensiv şəkildə həyata keçirilməsini xronoloji mənada bütün incəliklərlə Sizin nəzər diqqətinizə çatdırmaqda və burada Azərbaycan kontekstini şərh etməkdə əsas məqsədimiz ondan ibarət olmuşdur ki, 1) ümumavropa təhsil Zonasına qoşulmaq üçün Azərbaycan ali təhsil sisteminin real potensial imkanlarını açıqlayaq; 2) Boloniya prosesini səciyyələndirən və bir-birinin ardınca bir çox Avropa Hökumətlərinin nazirləri tərəfindən rəsmi qaydada imzalanan Deklarasiya və Bəyannamə sənədləri, eləcə də qəbul olunmuş qərarların əsas müddəaları barədə geniş ictimaiyyəti məlumatlandırmaq; 3) adı çəkilən proses çərçivəsində irəli sürülən və əsas prioritet istiqamətləri özündə əks etdirən, eyni zamanda bütün bunlara uyğun artıq reallaşdırılan fəaliyyətlə bağlı nəticə məlumatlarının aktuallığına ölkəmizin hüduqları çərçivəsində daha çox diqqətin yetirilməsinə nail olaq; 4) gələcəkdə Azərbaycanın ali təhsil müəssisələrinin ümumavropa məkanında inkişafının təminatı üçün real addımlar ataq; 5) yaxın illərdə «mobil Azərbaycanlı tələbələr» ümumavropa Zonası tələbələri sırasına qoşulmalarının şahidi olaq; 6) ali təhsil müəssisələrimizdə akademik dərəcələr sistemi, ümumavropa tələblərinə uyğun standart məzmun, akkreditasiya və müəssisə attestasiyası mexanizmlərinin tətbiqi, yüksək keyfiyyət göstəriciləri və sairə kimi ali təhsil parametrləri çərçivəsində gələcək inkişafa doğru irəliləyək; 7) vətəndaşlarımızın yüksək səviyyədə ömür boyu təhsil-fasiləsiz təhsil almaq hüquqlarını lazımcına qoruyaq; 8) soydaşlarımızın diplomlarının, ən azı Avropa məkanında tamıqla tanınmasını təmin edək; 9) «V Azerbaydjane o Bolonskom processe net i reçi» kimi fikir yürüdən bəzi «təhsil mütəxəssislərinə» tamamilə yanlış fikirdə olduqlarını bildirək; 10) «Təhsil haqqında qanunun» yeni-sonuncu layihəsində məhz elə Boloniya prosesinin əsas şərtlərinə, mütərəqqi ideyalarına istinadlar edildiyini xatırladaq; 11) Azərbaycanın ali təhsil strukturlarını bu istiqamətdə intensiv fəaliyyətə, icra strukturlarını isə Boloniyaya dəstək verməyə çağıraraq və ən nəhayət tez bir zamanda ölkəmizin Boloniya prosesinə qoşulduğu günü görək.

Yeri gəlmişkən qeyd olunmalıdır ki, Boloniya prosesinə potensial yeni üzvlər üçün müəyyənləşdirilmiş Hesabat forması artıq Azərbaycan tərəfinə təqdim edilmişdir. Təbii ki, adı çəkilən prosesə rəsmi qoşulmaq üçün həmin formada öz

əksini tapmış suallara konkret cavablar verilməlidir. Həmin modulura diqqət yetirək:

1. Boloniyaya doğru (+)*:

- ölkəinizdə ali təhsil sahəsində siyasi inkişaf (dəyişikliklər) və qanunvericilik islahatları barədə qısa məlumat.

2. Milli təşkilat:

- ali təhsilə məsul olan səlahiyyətli dövlət qurumunun strukturu, ali təhsildə əsas agentliklər (qurumlar, struktur bölmələr) və onların kompetensiyaları barədə qısa məlumat (məsələn: ali təhsil müəssisələri müxtəlif nazirliklərə hesabat verirmi?);

- institusional struktur barədə qısa məlumat;
- bu qaydalar özəl və dövlət ali məktəblərinə nə dərəcədə (eyni dərəcədəmi?) şamil edilir?

3. Keyfiyyətin təmin olunması (+):

- ölkəinizdə keyfiyyətin təmin olunmasında milli sistem varmı? Bu sistemə cəlb olunmuş qurum və təsisatların hansı səlahiyyətləri vardır?

- keyfiyyətin təmin olunması üzrə milli sistem təhsil proqramlarının və ali təhsil müəssisələrinin dəyərləndirilməsini, xaricdən nəzarəti (təftiş, yoxlamayı), prosesdə beynəlxalq mütəxəssislərin, tələbələrin iştirakını və nəticələrin mətbuat vasitəsilə geniş kütləyə çatdırılmasını əhatə edirmi? (Əgər hə, onda təsvir edin).

- Akkreditasiya, sertifikatıya və ya buna bənzər prosedurlar Sizin ölkədə tətbiq edilən keyfiyyətin təmin olunmasının milli sistemə daxilirmi? (Əgər hə, onda təsvir edin).

Əgər 3-cü moduldakı suallara cavab mənfidirsə, onda Sizin bu istiqamətdə gələcək planlarınız nədən ibarətdir?

4. İki pilləli dərəcə sistemi (+):

- ölkəiniz 2 əsas pilləyə (tsiklə) əsaslanan (bakalavriat və magistratura) ali təhsil sistemində daxil olubmu?

- sistemdə əks olunmuş dərəcələrin müxtəlif orientasiyaları (məs: akademik və professional dərəcələrin hüquqi bölgüsü, yaxud ali təhsil müəssisələrində ikili sistem) mövcuddurmu?

5. Dərəcələrin tanınması və təhsil müddətləri (+):

- ölkəiniz Lissabon Konvensiyasını ratifikasiya etməyibsə, bu nə vaxt olacaqdır?

* Bütün hallarda (+) işarəsi həmin modul haqqında bu məqalədə məlumatın olduğunu göstərir.

- sizin ölkədə məzun olan hər bir tələbə diploma əlavə sənəd alırmı?

- mütləq, özü də maliyyə vəsaiti ödəmədən?
- çox istifadə olunan Avropa dilində?

Əgər yox, onda Siz bunun üçün hansı tədbirlərin həyata keçirilməsini planlaşdırırsınız?

6. Doktorantura təhsili və tədqiqat (+):

- ikinci pillə təhsilinin təşkili barədə məlumat;
- ölkəinizdə ali təhsilə tədqiqat arasında hansı əlaqələr var?

7. Tələbə və akademik heyətin (işçilərin, kadrların) mobilliyi (+):

- tələbələrin mobilliyinə (Sizin ölkədən və Sizin ölkəyə) təsir edən əsas amillər barədə məlumat;

- tələbələrin Sizin ölkədən və Sizin ölkəyə mobilliyini yaxşılaşdırmaq (asanlaşdırmaq) məqsədilə həyata keçirilən xüsusi tədbirlər barədə məlumat;

- pedaqoji və digər heyətin (ölkədən və ölkəyə) mobilliyinə təsir göstərən əsas amilləri təsvir edin;

- akademik heyətin mobilliyinin asanlaşdırılması üçün ölkəinizdə görülən xüsusi işlər barədə məlumat;

8. Ali məktəblər və tələbələr(+):

- ali təhsil müəssisələrinin muxtariyyətinin aspektlərini təsvir edin;

- prosesdə bütün portnyor tərəflərin iştirakını təmin etmək üçün görülən tədbirlər haqqında məlumat;

- ali məktəb tələbələrinin məzmununda və təhsilin təşkilində (idarə olunmasında) iştirakı varmı? Əgər varsa, onda bu, prosese necə təsir edir (milli-ölkə səviyyəsində)?

9. Boloniya prosesində sosial aspektlər (+):

- ali təhsildə bərabər imkanların təmin olunması üçün hansı tədbirlər görülür? Məlumat verin.

10. Ömür boyu təhsilin inkişaf etdirilməsi (+):

- ali məktəbləri (tədris müəssisələri) ömür boyu təhsil sahəsində fəaliyyətə həvəsləndirmək (istiqamətləndirmək, yönəltmək) üçün hansı tədbirlər həyata keçirilmişdir?

- ölkə səviyyəsində çevik (mütəhərrik) öyrənmə (öyrətmə) yollarının prioritet sahə kimi tanınmasında həyata keçirilən prosedurları təsvir edin;

11. Ali təhsildə Avropa dəyərlərinə töhvə (+):

- ali təhsildə Avropa dəyərlərinə töhvə verən beynəlxalq əməkdaşlıq barədə məlumat;

- kurikulum inkişafı Avropa dəyərlərini necə əks etdirir?

12. Avropa ali təhsil zonasının üstünlüklərinin şərhı (+):

• Avropa ali təhsilinin üstünlüklərini göstərmək üçün ölkənizdə görülməli tədbirlər haqqında məlumat;

13. Yekun mülahizələr (+):

- milli Boloniya strategiyanız barədə məlumat;
- ölkənizin qarşısında duran ən mühüm problemlərin göstəricilərini qeyd edin.

Hesabat modullarının qarşısında qoyduğumuz (+) işarələrindən də görüldüyü kimi elə bu materialın özündə artıq Boloniya prosesinə potensial yeni üzvlər üçün nəzərdə tutulan Hesabat formasındakı sualların lakonik də olsa cavabları öz əksini tapmışdır. Əsas şərt ondan ibarətdir ki, 2004-cü ilin dekabr ayının sonunadək Boloniya prosesinə qoşulmaq iddiasında olan ölkələr tərəfindən rəsmi müraciət məktubu və bütün suallar tam əhatə edilməklə tələb olunan səviyyədə doldurulmuş Hesabat forması növbəti təşkilatçı ölkənin təhsil nazirinə (Norveç), bir surəti isə Avropa Komissiyasının sədrinə (Danimarkanın təhsil naziri) təqdim olunmalıdır. Əgər sənədlər həmin müddətdə təqdim edilməzsə, onda qoşulma prosesi ən yaxşı halda 2007-ci ildən tez reallaşdırıla bilməz. Fikrimizcə, real vəziyyət və Azərbaycan ali təhsil sisteminin potensial imkanları cari ilin sonunadək həmin prosedür qaydaları keçmək və 2005-ci ilin may ayında (Norveç, Bergen) Boloniya prosesinə rəsmi qaydada qoşulmaq üçün artıq münbit şərait yaranmışdır. Yəqin ki, qısa bir müddətdən sonra Azərbaycanı Boloniya prosesinin həqiqi üzvü kimi görəcəyik.

Yekunda, təhsil sahəsində Azərbaycan Respublikasının həyata keçirdiyi dövlət siyasətinin bir konkret istiqamətini xüsusi qeyd etmək istədik. Bu da Azərbaycan təhsilinin dünya təhsil sistemində inteqrasiya olunması ilə bağlı ölkə rəhbərliyinin təhsil sahəsində aparılan islahatlar çərçivəsində fəaliyyətlə bağlı qarşıya qoyduğu əsas tapşırıqla əlaqədardır. Elə bu yaxınlarda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin Azərbaycan müəllimlərinə ünvanladığı təbrik məktubunda da həmin tapşırıq xüsusi vurğulanmışdır. Möhtərəm cənab Prezident demişdir: «...İftixar hissi ilə qeyd olunmalıdır ki, zəngin maarifçilik ənənələrinə malik təhsil sistemimiz aparılan islahatlar nəticəsində bu gün müasir beynəlxalq standartlara cavab verməkdədir. İnənəm ki, Azərbaycan müəllimləri Birləşmiş Millətlər Təşkilatının «Təhsil əsri»-«İntellekt əsri» elan etdiyi XXI yüzillikdə milli təhsilin davamlı inkişafı və dünya təhsil sistemində inteqrasiyası üçün əllərindən gələni edəcək, bu sahədə artıq dönməz xarakter almış islahatlar prosesini uğurla davam etdirəcəklər».

Heydər Əliyev və milli ideologiyamız:

**Heydər Əliyev irsində təhsil, elm,
milli kadr hazırlığı məsələləri
Əjdər Ağayev**

*Azərbaycan Respublikası Təhsil Şurasının sədri,
pedaqoji elmlər doktoru, professor*

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin irsi tükənməz bir xəzinədir. Onun hər bir sözü, hər bir fikri, hər bir ideyası dörin mənası, elmi tutumu, praktik əhəmiyyətliyi ilə hələ uzun müddət inkişafımıza təkan verəcək, ideyalarımızın istinad mənbəyi olacaqdır.

Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbərlik edərək tam bir qərinəlik dövrdə onun inkişafının yeniliklərlə, quruculuqla, sürətli tərəqqi ilə səciyyələnən Heydər Əliyev mərhələsini yaratmışdır. Bu, tarixi mərhələdir. Sovet dönəmi Azərbaycan Respublikasında rəhbər sima olan kimsənin adı ilə belə bir mərhələ yaranı bilməmişdir. Ötən əsrin 20-ci illərində tez-tez dəyişən yad rəhbərlər öz işinə sadəcə vəzifə icraçısı kimi yanaşmış, xeyli müddət Azərbaycanda birinci şəxs olan M.C.Bağirov isə əzəzil repressiya təşkilatçısı kimi yadda qalmış, M.C.Bağirovdan sonrakı 16 illik fasilədə öz humanist mövqeləri ilə seçilən kadrlar respublikaya rəhbərlik etsələr də bir-birini əvəz edərək tarixi mərhələ təşkil edə bilməmişlər.

Heydər Əliyev 1969-cu ildə Azərbaycanın rəhbərliyinə gələn kimi hakimiyyət anlayışını çox qüvvətləndirdi, ölkəyə başçı olan hakim şəxsin şəxsiyyət tutumunu, başçılıq, rəhbərlik, liderlik missiyasını yüksəldərək bərqərar etdi, ölkəsinin, dövlətinin, millətinin dünyada tanıtı, dövlət başçısı olaraq dünyada tanındı, sayıldı, təqdir olundu, 30 ildən artıq bir müddət ölkəsinin iqtisadi, sosial, elmi, mədəni və digər sahələrdə inkişafında heyrətamiz nailiyyətlərə çatmaqla – Heydər Əliyev mərhələsini bərqərar etdi, ümummilli liderə çevrilərək əbədiyaşarlıq haqqına sahib oldu. Bu gün onun Azərbaycançılıq ideologiyası, dövlətçilik, müstəqillik ideyaları fəaliyyətimizin metodologiyasını təşkil edir, sabah da belə olacaqdır.

Heydər Əliyevin çoxsahəli fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən birini onun təhsil, elm, milli kadr hazırlığı məsələlərindən həlli təşkil edir.

Azərbaycan Respublikasının inkişafının Heydər Əliyev mərhələsində görülməli işlər istər məzmunu, istərsə də əhatə dairəsinə görə əvvəlki illərdən çox-çox zəngin və genişdir.